

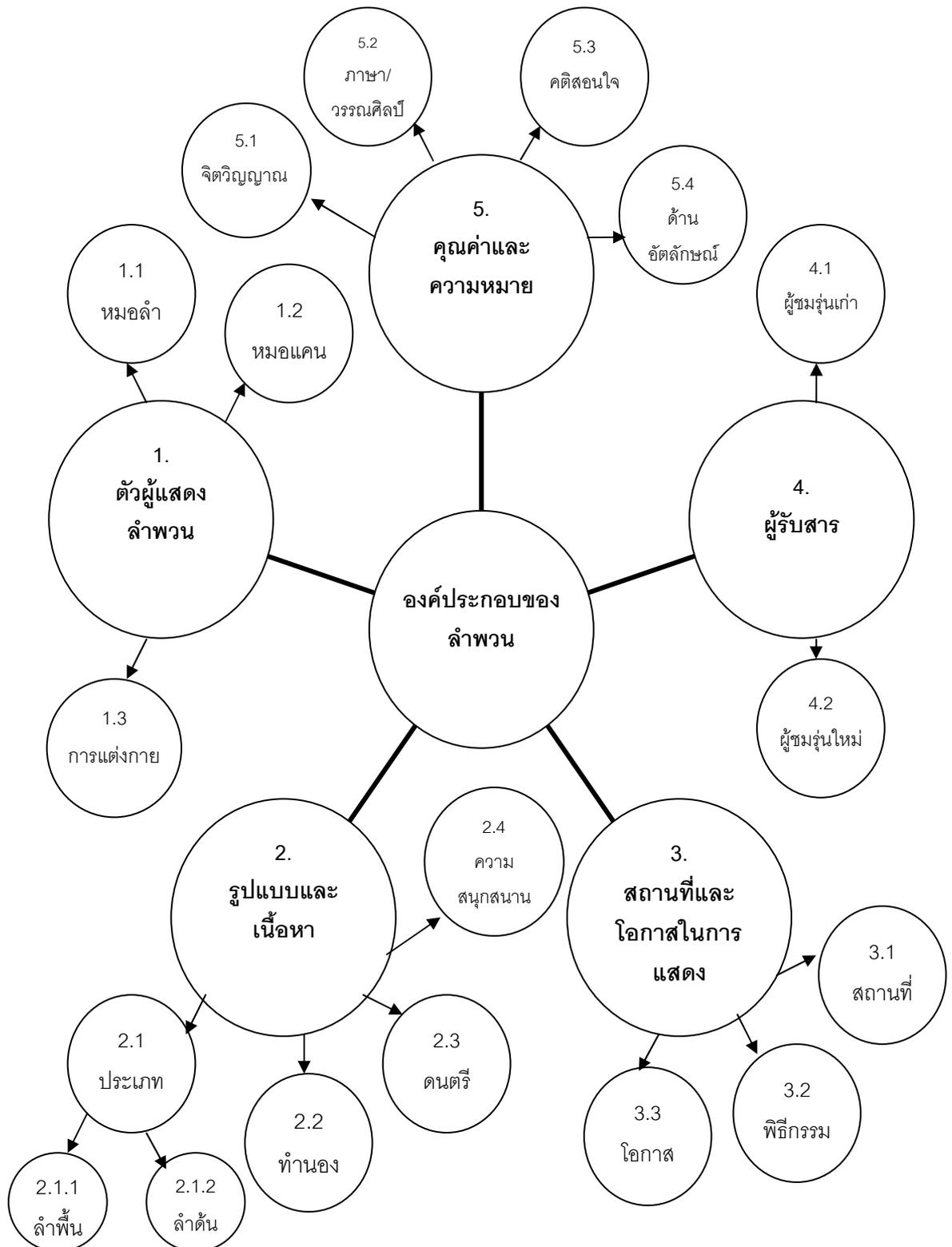
บทที่ 5

คุณลักษณะลำพวนของชาวไทยพวนอำเภอบ้านหมี่

การขับลำพวนเป็นการขับร้องคำกลอนประเภทหนึ่ง อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากชาติพันธุ์อื่น ดังนั้น ชาวไทยพวนที่อาศัยอยู่ในอำเภอบ้านหมี่ จึงได้มีการใช้ลำพวนเป็นสื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ของตนและควมมีตัวตนของคนพวนในแผ่นดินไทย ตามองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ตัวผู้แสดง
  - 1.1 หมอลำ
  - 1.2 หมอแคน
  - 1.3 การแต่งกาย
2. รูปแบบและเนื้อหา
  - 2.1 ประเภท
  - 2.2 ทำนอง
  - 2.3 คนตรี
  - 2.4 ความสนุกสนาน
3. สถานที่และโอกาสในการแสดง
  - 3.1 สถานที่
  - 3.2 พิธีกรรม
  - 3.3 โอกาสในการแสดง
4. ผู้รับสาร
  - 4.1 ผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นเก่า
  - 4.2 ผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นใหม่
5. คุณค่าและความหมาย
  - 5.1 แสดงถึงจิตวิญญาณความเป็นคนพวน
  - 5.2 คุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์
  - 5.3 คติสอนใจ
  - 5.4 อัตลักษณ์

ภาพที่ 5.1
แสดงองค์ประกอบของลำพวน

1. ตัวผู้แสดง

1.1 หมอลำ

ในการขับลำพวนนั้นหมอลำและหมอแคนจัดเป็นผู้ส่งสารในองค์ประกอบด้านการสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสื่อสาร ดังนั้น หมอลำและหมอแคนจึงจำเป็นต้องมีทักษะในการสื่อสารรูปแบบต่างๆ ประกอบเข้าด้วยกันเป็นคุณลักษณะที่ดีของหมอลำพวน ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

เริ่มลำพวนตั้งแต่อายุ 30 ปี แล้ว ลำเล่น ลำหัว มึงงานอะไรก็ไปลำเล่นตามบ้านงาน เพราะเราใจมันชอบ มีครูบาอาจารย์ฝึกให้เราอยากลำเป็นร้องเป็นเราก้ไปหาอาจารย์เขาไปเรียน. . .สนใจเฉยๆ เราอยากสนุก เมื่อแรกตั้งแต่อายุยังน้อยๆ ไปเลี้ยงควายให้แม่ให้พ่อ ไปลำเล่นในป่าคนเดียวล้าอยู่คนเดียวไม่มีหมอแคน เพราะชอบลำไปเห็นอะไรก็ลำใส่คน ใส่หนู ไปทั่ว. . .ยายไปลำเรื่องสมัยเก่า นิทานสมัยเก่า หนังสือก็ไม่ได้ เขียนก็ไม่ได้ อ่านก็ไม่ได้ อยู่บ้านป่าไม่ได้เข้าโรงเรียน อาศัยความจำ อาศัยหัวคิด แล้วยายก็เป็นคนชอบตั้งแต่เด็ก ไปฟังเค้าลำก็เอวกัน ฟังมาตั้งแต่เด็กจำไว้ไปตามเนื้อของเค้า ยายก็ลำไปตามนั้น ยายไม่ได้หนังสือแต่ลำนิทานได้จนจบ. . .มันยากนะเราต้องมาประดิษฐ์ความลำ ประดิษฐ์เรื่อง แต่งเรื่อง แต่ไม่ได้เขียนเป็นตัวต่องใช้ความจำเอาใช้หัวคิด. . .ยากตรงใช้หัว ใช้ความคิด อย่าให้หลง ให้มันคล้องจองกันไปเป็นเรื่องเป็นราว หมอลำผู้ชายก็ตายหมดแล้ว บ้านหมี่ไม่มีไม่เหลือ ตอนนี้อยากไปไม่ไหว ไม่มีคนมาเรียนอยากให้คนมาเรียนด้วยอยากให้มีประวัติสืบไว้ ยายไปอัดใส่แผ่นซีดีไว้เปิดในรายการวิทยุชุมชนคนพวน เปิดให้ชาวบ้านฟัง ไม่หวงเปิดให้พี่น้องเราฟัง (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงผู้ที่เป็นหมอลำพวน สรุปได้ว่า ผู้ที่จะเป็นหมอลำพวนนั้น จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความชื่นชอบ และสนใจในลำพวน รวมถึงเป็นผู้ที่มีความจำดีตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์หรือแต่งบทลำพวนขึ้นเองได้ แต่ในปัจจุบันเหลือหมอลำสมบทที่เป็นหมอลำอาชีพเพียงคนเดียวในอำเภอบ้านหมี่ หมอลำผู้ชายได้เสียชีวิตหมดแล้วจึงอยากหาคนสืบทอดแต่ก็ไม่มี อย่างไรก็ตามปัจจุบันได้มีการให้แม่สมบทไปบันทึกเสียงไว้เปิดในรายการวิทยุ และตามคำให้การสัมภาษณ์ของผู้นำชุมชนไทยพวน ดังนี้

หมอลำพวนเป็นของดั้งเดิม ทั้งเป็นหมอลำอาชีพก็มี หมอลำสมัครเล่นก็มี แต่บ้านทรายเป็นหมอลำสมัครเล่น หมอลำอาชีพที่บ้านหมี่ชื่อหมอลำสมบท ศรีสุพรรณ ตอนนี้อายุ 80 กว่าแล้ว แก่แล้วไม่ไหวแล้ว. . .หมอลำ และหมอแคน เป็นการถ่ายทอด

ของตระกูล คนไหนเป็นหมอลำก็จะให้สืบทอดกันมาถ้าลูกหลาน สนใจ บางที่ลูกหลานสมัยนี้ก็ไม่สนใจ ถ้าพวณต้องมีการฝึก ทำนองซ้ำๆ ส่วนมากไม่มีทำนองตายตัว ใช้สัมผัสอักษร สัมผัสวรรคเหมือนกลอนแปด แต่มีการด้นเข้าหาเรื่องที่ต้องการเล่าว่า วัตถุประสงค์จะเอาอะไร ดังนั้น การสัมผัสไม่ตายตัว หมอลำส่วนใหญ่ผู้หญิงเยอะแต่ผู้ชายก็มี เช่น หมอลำเขียว (สมคิด จุ่มทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุ่มทอง ถึงผู้ที่เป็นหมอลำพวน สรุปได้ว่าหมอลำพวนมีทั้งหมอลำอาชีพและหมอลำสมัครเล่น ที่อำเภอบ้านหมี่เหลือหมอลำอาชีพเพียงคนเดียวที่ยังมีชีวิตอยู่ คือ หมอลำสมบต ศรีสุพรรณ ผู้ที่จะมาเป็นหมอลำพวนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการสืบทอดผ่านวงศ์ตระกูลโดยอาศัยการฝึกฝน แต่ในปัจจุบันเด็กไทยพวนรุ่นใหม่ไม่สนใจจึงขาดการสืบทอด สำหรับผู้นำชุมชนอีกท่านหนึ่ง ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับหมอลำพวนไว้ ดังนี้

บ้านหมี่เหลือหมอลำสมบตคนเดียวที่ลำเป็นเรื่องเป็นลาว แต่ถ้าเวลาสนุกสนานก็ออกจะลำขึ้นมาได้บ่บ่สองบ่บ่ ลำสนุกสนานแต่จะลำเป็นเรื่องเป็นราวลำไม่เป็นหลายคนที่ยังลำได้แต่ลำได้ แต่ลำได้เหมือนลักษณะสาธิต สนุกสนานกัน คือไม่ได้เป็นเรื่องเป็นราว คนที่อายุ 60 ปี ขึ้นไปที่ยังอยู่จะลำได้แต่รุ่น 50 รุ่น 40 ปี แทบจะไม่มีเหลือแต่รุ่นเก่า หมอลำสมบตอายุ 80 แล้ว อย่างหมอลำกุหลาบคนบ้านหมี่ที่ย้ายไปอยู่เพชรบูรณ์ แกก็เลิกแล้วแต่ยังมีความสามารถในตัว แต่ทุกที่มีหมอลำประจำหมู่บ้านแต่จะเป็นหมอลำสมัครเล่นอยู่ในรุ่นคนแก่ๆ แต่จะมีปัญหาเพราะไม่มีคนสืบทอด. . .เดี๋ยวนี้กลายเป็นว่าเปิดได้แต่เทป เอาซีดีมาเปิด จ้างหมอลำที่มีความสามารถก็อัดใส่ลงไป เวลาถึงก็นำมาเปิด อย่างตัวหมอลำอายุมาก แก่แล้วหลงๆ ลืมๆ จะลำก็ลำบาก เหนื่อยการเดินทางไปมาแสดงก็ลำบาก. . .บางครั้งบอกว่าหมอลำพวนมีผีสิง เล่นของ คนติด พอรู้ว่ามีหมอลำก็จะตามไปฟัง หมอลำยิ่งแก่ยิ่งมีคนติด ติดในเสียงขับลำนำ ทำนอง เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง ถ้าได้มีการขึ้นครูขึ้นอุ่อขณะที่คนนั่งฟังติดเสน่ห์หมอลำมีอิทธิพลต่อคนพวน (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงผู้ที่เป็นหมอลำพวน สรุปได้ว่าอำเภอบ้านหมี่ เหลือหมอลำสมบตคนเดียวที่เป็นหมอลำอาชีพ แต่ทุกหมู่บ้านไทยพวนจะมีหมอลำพวนประจำหมู่บ้านของตนอยู่แล้วซึ่งเป็นหมอลำสมัครเล่น และโดยมากผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะสามารถลำพวนแบบสมัครเล่นได้ทุกคน ทั้งนี้ ในปัจจุบันเนื่องจากขาดการสืบทอดหมอลำพวนอาชีพจึงทำให้ต้องบันทึกเสียงของหมอลำที่มีความสามารถไว้เพื่อเปิดในโอกาสหรืองานต่างๆ

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่าหมอลำพวนต้องเป็นผู้มีความสามารถในการจดจำในการเล่าเรื่องผ่านกลอนหมอลำได้เป็นอย่างดี และมีพรสวรรค์ในการสร้างสรรค์คำกลอน ตลอดจนเนื้อเรื่องที่จะใช้ลำได้อย่างต่อเนื่องกลมกลืนด้วยตนเอง จึงต้องมีการฝึกฝนทักษะของผู้ลำไปด้วย สำหรับหมอลำพวนในอำเภอบ้านหมี่ เหลือเพียงหมอลำสมบท ศรีสุพรรณ คนเดียวเท่านั้นที่เป็นหมอลำอาชีพ แต่หมอลำสมัครเล่นนั้นยังพบในทุกหมู่บ้าน โดยชาวไทยพวนที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่มีความสามารถในการขับลำพวนได้ แต่ในกลุ่มชาวไทยพวนรุ่นใหม่ยังไม่ให้ความสนใจในการสืบทอดหมอลำพวน ในปัจจุบันจึงมีการบันทึกเสียงหมอลำที่มีความสามารถไว้เพื่อใช้เปิดทางสื่อของชุมชนหรือในโอกาสต่างๆ

1.2 หมอแคน

หมอแคนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในฐานะผู้ส่งสารควบคู่ไปกับหมอลำในการขับลำพวน ดังนั้น หมอแคนที่เป่าในลำพวนนั้น จึงมีความสำคัญและสัมพันธ์กับหมอลำพวนอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้เนื่องจากแคนเป็นเครื่องดนตรีเพียงชิ้นเดียวที่ใช้ในการขับลำพวน ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอแคน หมอลำ และผู้นำชุมชนไทยพวน ดังนี้

เป่าแคนตั้งแต่อายุ 16-17 ปี. . . คิดดูแล้วคงยากเหมือนกันเพราะเด็กรุ่นนี้ไม่เหมือนแต่ก่อนมีแต่เรียน เลิกเรียนก็เรียนพิเศษ แต่เค้าก็สนใจอยากให้เค้าเป่าแคนแต่เป่ายาก มีคนอยากสืบทอดแต่เป่าไม่เป็นเพราะว่ายาก มีลูกเปรี้ยว ลูกหวาน ตัวโน้ตมีแต่เรามองไม่เห็นหรือ ต้องจำนิ้วเอา เสียงสูงเสียงต่ำ ต้องจำนิ้วเอา. . . สอนหลานเป่าก็พอเป่าได้ ต้องเป่านำก่อน (โพธิ์ อันทะชัย, สัมภาษณ์, 6 เมษายน 2551)

จากการสัมภาษณ์ โพธิ์ อันทะชัย ซึ่งเป็นหมอแคนพวนอาชีพ เพียงคนเดียวที่ยังมีชีวิตอยู่ของอำเภอบ้านหมี่ ซึ่งกล่าวว่าการเป่าแคนพวนมีความยากพอสมควร จึงทำให้เด็กในปัจจุบันจึงไม่นิยมฝึกเป่าและเนื่องจากมีกิจกรรมอื่นๆ ที่สร้างความสนใจให้เด็กพวนมากกว่าส่วนหมอลำพวนได้กล่าวถึงหมอแคนพวนไว้ ดังนี้

ทำนองพวนมีทำนองเดียว เสียงแคนก็ไปตามเรา หลบคำไหน แคนก็หลบตามเรา แต่หมอแคนต้องนำหมอลำเป่านำหมอลำ หมอลำต้องออกความคิดที่แรกแคนเป่าก่อนเราได้ฟังเสียงแคนว่ามันจะตรงกับที่เราจะลำไหม เสียงแคนกลมเกลียวกับเสียงเราก็กลำไปเลยเข้ากันได้ และเป็นแคนพวน เสียงลำลาว เราก็กลำไม่ได้ ต้องเป่าเย็นๆ ยาวๆ เหมือนเสียงพวนพุดนี้แหละ เป่าช้า แคนดวงเดียวแต่ทำนองเป่า เค้าเป่าคนละอย่าง(สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ ถึงผู้ที่เป็นหมอแคนพวน สรุปได้ว่า หมอแคนที่ใช้ในการขับลำพวนนั้นต้องเป่าแคนทำนองพวนซึ่งมีทำนองเดียวและมีความถี่ของซ้ำหมอแคนจึงจำเป็นต้องฝึกฝนการเป่าแคนทำนองพวน และเป็นการแยกการฝึกต่างหากจากหมอลำ แต่ต้องสามารถเป่าให้เข้ากันได้ระหว่างหมอลำกับหมอแคน และผู้นำชุมชนไทยพวนได้ให้ความเห็นถึงหมอแคนไว้ ดังนี้

การขับลำพวนต้องมีแคนประกอบ แคนต้องเป่าทำนองพวน ไม่ใช่แบบทำนองของภาคอีสานที่เร้าใจ ทำนองเร่ว เป่าเพื่อประกอบการขับลำพวนเป็นช่วง ที่บ้านทรายเหลือคนเดียวชื่อ ลุงพาลี อินทไชย ยังเป็นห่วงว่าถ้าหมอดยุคนี้ลุงพาลี (พาลี เป็นชื่อลูกชาย ส่วนลุงแท้จริงชื่อ นายโพธิ์ อินทไชย แต่คนพวนมักนิยมใช้ชื่อลูกคนโตเรียกแทนชื่อพ่อแม่) จะเป่าไม่ไหวแล้ว. . .หมอลำและหมอแคน เป็นการถ่ายทอดของตระกูล คนไหนเป็นหมอลำก็จะให้สืบทอดกันมาถ้าลูกหลานสนใจ บางทีลูกหลานสมัยใหม่ก็ไม่สนใจ. . .ส่วนแคนเหมือนแคนภาคอีสานแต่ลีลาการเป่าไม่เหมือนกัน ทำนองแตกต่างหมอแคนเป็นผู้ชาย ผู้หญิงไม่เคยเจอ (สมคิด จุ่มทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุ่มทอง ถึงผู้ที่เป็นหมอแคนพวน สรุปได้ว่า ผู้เป่าแคนในหมอลำพวนนั้น ต้องเป่าทำนองพวนที่มีความถี่ซ้ำซึ่งแตกต่างจากทำนองของอีสานที่เร้าใจและหมอแคนที่เคยพบเห็นนั้นเป็นผู้ชาย รวมถึงลักษณะของการสืบทอดหมอแคนเป็นลักษณะการสืบทอดของวงศ์ตระกูล โดยผู้นำชุมชนไทยพวนได้กล่าวถึงหมอแคนพวนไว้ดังนี้

ส่วนใหญ่สมัยก่อนคนพวนจะเป่าแคนเป็น แต่ไม่ใช่ว่าเป่าจนขึ้นเวทีได้ หมอแคนกับหมอลำไม่จำเป็นต้องฝึกด้วยกัน ขอให้ขึ้นทำนองถูกจะรับจะส่งได้เลย แต่ตอนนี้จะหาตัวไม่มี เป่าไม่เป็น ส่วนใหญ่คนลาวก็เอาแคนลาวมาเป่าทำนองพวน มาเรียนทำนองพวน แต่ทำนองไม่ให้ แคนของพวนกับแคนลาวต่างกันตรงลิ้นแคน ที่เป็นตัวกำหนดเสียงจะต้องปรับ สามารถเอาแคนอีสานมาเป่าได้แต่จะเสียงเพี้ยนทำนองผิดกัน (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงผู้ที่เป็นหมอแคนพวน สรุปได้ว่า หมอแคนพวนนั้นมีทำนองการเป่าแตกต่างจากหมอแคนของลาว และลักษณะลิ้นแคนพวนจะมีความแตกต่างจากแคนลาวจึงต้องมีการปรับด้วย

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่าหมอแคนต้องมีความสามารถในการเป่าแคนพวน ซึ่งมีทำนองที่แตกต่างออกไปเป็นทำนองพวนโดยเฉพาะและมีความยากพอสมควร มีความเชื่อซึ่งกันว่าทำนองแคนลาวในภาคอีสาน หมอแคนอาชีพจึงจำเป็นต้องฝึกฝนการเป่าทำนองพวนให้เข้ากับหมอลำได้

1.3 การแต่งกาย

การขับลำพวนเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของชาวพวนที่เรียบง่ายซึ่งบ่งบอกจากการแต่งกายของลำพวนที่ไม่ได้เน้นความมั่งคั่งแต่เน้นความเข้ากับวิถีชีวิตประจำวันของคนพวน ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำและผู้นำชุมชนไทยพวนว่า “แต่งตัวธรรมดาไม่ได้แต่งเหมือนลิเก แต่งเหมือนเราจะไปวัดไปวา (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551) ผู้นำชุมชนไทยพวน ซึ่งกล่าวถึงการแต่งกายของผู้แสดงลำพวนไว้ ดังนี้

โดยมากมักจะมีหมอลำผู้ชายหนึ่งคน หมอลำผู้หญิงหนึ่งคน และหมอแคนอีกหนึ่งคน เป็นสามคน การแต่งกายธรรมดาจะมีผ้าขาวม้าคาดพุงบ้างหรือแต่งตัวเรียบร้อยก็ใส่เสื้อแขนยาว ผู้หญิงแต่งกายด้วยผ้าซิ่นมัดหมี่ ใส่เสื้อแบบไทยพวน และมีผ้าสไบเฉียง (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

สำหรับอาจารย์ชินบัญญ์ สุคันธวิภาติ ได้กล่าวถึง การแต่งกายของผู้ลำพวนว่า “ลำพวน ใส่ผ้าที่ใช้สมัยก่อนก็ผ้ามัดหมี่ แต่ก็ได้ไม่ได้เน้นอะไร เป็นวัฒนธรรมการแต่งกาย ผู้ชายนุ่งกางเกงขาก๊วยผ้าขาวม้าคาดเอวก็ลำได้ (ชินบัญญ์ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญ์ สุคันธวิภาติ ถึงการแต่งกายในลำพวน สรุปได้ว่า ลำพวนไม่ได้เน้นเรื่องชุดหรือเครื่องแต่งกายแต่เป็นการแต่งกายตามปกติในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยพวนมากกว่า โดยที่ฝ่ายชายนุ่งกางเกงขาก๊วย สวมเสื้อแขนยาว และอาจมีผ้าขาวม้าคาดเอว ส่วนหมอลำผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ใส่เสื้อแขนยาวแบบไทยพวน มีผ้าสไบเฉียงพาดบ่า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงว่าลำพวนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของชาวไทยพวนที่มีความเรียบง่ายไม่ฟิฟิถัน

สำหรับตัวผู้แสดงลำพวนซึ่งประกอบไปด้วยหมอลำ หมอแคน และการแต่งกายของผู้แสดงนั้น สามารถสรุปในภาพรวมได้ว่าหมอลำพวนต้องเป็นผู้มีความสนใจและรักในการขับลำพวน และเป็นผู้มีความจำดี มีไหวพริบปฏิภาณ ส่วนหมอแคนนั้นต้องอาศัยการฝึกฝนการเป่าแคนทำนองแคนพวน ซึ่งมีความแตกต่างจากทำนองแคนอีสาน ทั้งนี้ในการแสดงลำพวนแต่ละครั้งนั้น ผู้แสดงจะมีการแต่งกายที่เรียบง่ายซึ่งเป็นชุดที่ใส่ในการดำรงชีวิตประจำวัน หรือชุดที่ใช้ร่วมในงานพิธีกรรมต่างๆ

ภาพที่ 5.2

แสดงการแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวไทยพวน

2. รูปแบบและเนื้อหา

เนื้อหาสารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสาร เนื่องจากเนื้อหาสารคือเรื่องราว ความรู้ความคิดต่างๆ ที่ผู้ส่งประสงค์จะให้ไปถึงผู้รับ ลำพวนเป็นสื่อพื้นบ้านของชาวไทยพวนที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ด้วยการสื่อสารผ่านเนื้อหาที่ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบกลอนลำดังนี้

2.1 ประเภทเนื้อหา

ประเภทและเนื้อหาของลำพวนมีความหลากหลาย และผันแปรไปตามเรื่องราวที่หมอลำต้องการสื่อสารให้กับผู้ฟัง ซึ่งเป็นทั้งเรื่องราว เรื่องเล่า และนิทานที่บอกต่อกันมา รวมถึงเรื่องราวที่หมอลำเป็นผู้แต่งขึ้น ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำและผู้นำชุมชนไทยพวน ดังนี้

2.1.1 ลำพีน

ลำพีน หรือลำเรื่อง ซึ่งได้แก่ เรื่องจักรๆ วงศ์ๆ อาทิ เรื่อง การระเกด ขุนลูนางอ้าว ทำวนกระจอก เป็นต้น ดังตัวอย่างบทขับลำพวนในนิทานพื้นบ้านเรื่อง ขุนลูนางอ้าว ดังนี้

โอ น้อ สังกานิดต้องแต่กลืนชวณลอเอย หมอลำจิจาแผนเพินในเรื่องขุนลูน บัญสุเอย
เจ้าค้อยฟังเนื้อเจ้า เมื่อบ่ ชัมบับนั่งอยู่ในห้องมีอบ่ อ้องมันซังอยู่ในทรวง คือ ดังพู
หลวงกลิ้งมันเต็ง ตนนั่งหนีบ พอปานปากหนีบเนื้อต้มใส่จี๋เอนานูม แสนจิงพรมน้ำคือ
ดั่งไม้ฮ้อนเดือน ความทุกข์มาบ่ ได้เฮือดเนื้อแห่งผู้สวนว่าตาย เพินว่ามีเมืองหนึ่ง
ชื่อว่าเมือง เชียงกาย เพินมีนางพญาครอบครองอยู่เมืองนั้น นางพญาเจ้าเพินเป็น
แพงสหายเสี่ยวมีอยู่อีกเมืองหนึ่งชื่อว่าเมืองทอง เพินมีนางพญาครอบครองนั้น เพินกะ
เป็นเสี่ยวแก้วนำกันทั้งคู่ อีกมือหนึ่งเสี่ยวเมืองทองเดินทางมาเกี่ยวกับเสี่ยวเมือง
เชียงกายนี้เนื้อ มาคุยกันเล่น ทำเว้าหยอกกันแห้วทั้งแม่เสี่ยว เชียงกายนี้ละเว้า
เสี่ยวเมืองทอง ว่ามือนี้แกกกระฮ้อนมาวะมากหลายเฮาไปลงเล่นทะเลหลวงแม่น้ำ
ใหญ่ ต่างว่าไปอาบน้ำให้ชุ่มเย็นสองคนเจ้ากะพากันจัดแ่งตัวเพินกะฟ้าวซ้าด่วนไป
พากันลงลอยเล่นเสี่ยวเฮสาฮ้องหยอกกันแล้ว เอาชาติดน้ำกะโหฮ้องหยอกกันเทวนบุตร
เจ้าเห็นนางนี้กะบ่ มีเครอกันทั้งคู่ เพินจี่โปรดลูกน้อยชูขึ้น เลยบันดลให้เป็นผลหมาก
ม่วง เพินจี่ได้ใช้นางนาถหัตถ์นัย เอาผลหมากม่วงมาลอยน้ำ หมากม่วงกะลอยมาเค่อ
ทั้งสองนางเห็นหมากม่วงแล้วกะพากันกินจนเหม็ดแล้วกะพากันเลิกรา ต่างคนต่าง
กลับสู่บ้านหนแห่งเมืองตน พอโดนนานทั้งมีลูกเสี่ยวเมืองทองมาฮอดเมืองเชียงกาย
เพินกะมาคุยกันตกลงกันว่าต่างคนต่างมีลูก ถ้าเกิดมาเป็นหญิงชายจะได้เป็นผัวกาว
เมียโฮมแล้วต่างคนต่างลากลับบ้านเมืองทองของเพิน (สมบท ศรีสุพรรณ, อ้างถึงใน
กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์, 2547)

โดยแม่สมบท ศรีสุพรรณ ได้กล่าวถึงเนื้อหาขับลำพวนในรูปแบบของการลำพีนไว้ว่า
“ยายไม่ได้หนังสือแต่ลำนิทานได้จนจบ ลำเรื่องขุนลูนางอ้าว ทำวนกระจอกส่วนใหญ่ดีที่สุดลำเรื่อง
ขุนลูนางอ้าว ยาว 3 ม้วน 3 ชั่วโมง จึงจะจบเรื่อง ลำคนเดียว” (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์,
21 กุมภาพันธ์ 2551) ทำนองเดียวกับผู้นำชุมชนไทยพวนที่กล่าวถึงเนื้อหาในการขับลำพวน
ในรูปแบบของลำพีนไว้ว่า “สังเกตดูว่าในงานศพ งานบวชนาค จะเชิญหมอลำพวนมาลำ ถ้าอยู่ดึก
หน่อยจะลำเป็นเรื่องเป็นราว เช่น ขุนลูนางอ้าว” (สมคิด จูมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)
และดังนี้

เนื้อเรื่องไม่ตายตัว เค้าจะจำเป็นภูมิปัญญา เช่นนิทานเก่า เรื่องเล่าอิงพุทธศาสนา จากหนังสือผูกโบราณ จะจำไว้ แล้วมาเล่า ถ่ายทอดต่อจากครูเก่าเล่าให้ฟัง เช่น ชุนฉุนนางอ้ว ผาแดงนางไอ่ อิงอยู่ในพุทธศาสนา มีทั้งเรื่องเล่านิทานอิงพุทธศาสนา เพราะเป็นอิทธิพลจากศาสนาพุทธเข้ามา อยู่ในตำราหนังสือผูก เล่าเรื่องนิทานให้คนที่มางานศพฟัง (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงเนื้อหาและประเภทเรื่องที่ใช้ลำพูน สรุปได้ว่า เนื้อหาส่วนหนึ่งมาจากนิทานพื้นบ้าน เช่น เรื่องชุนฉุนนางอ้ว ทำวนกกระจอก ผาแดงนางไอ่ เป็นต้น ซึ่งเรื่องราวหรือนิทานที่นำมาเล่านั้น โดยมากอิงอยู่กับพุทธศาสนา ในตำราหนังสือผูกซึ่งหมอลำต้องจำเรื่องราวต่างๆ มาเล่าโดยถ่ายทอดเป็นกลอนลำพวน ซึ่งเป็นลักษณะของการเลือกเรื่องมาขับลำพวน

2.1.2 ลำต้น

สำหรับการขับลำพวนของชาวไทยพวนในอำเภอบ้านหมี่ นอกจากจะมีเนื้อหาของลำพวนซึ่งนำมาจากนิทานพื้นบ้านในหนังสือผูกแล้ว ยังมีเนื้อหาอีกประเภทหนึ่งที่หมอลำต้องเป็นผู้คิด ประดิษฐ์ และแต่งขึ้นเองให้เหมาะกับงานที่แสดง ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับงานบวช งานแต่งงาน งานศพ และงานบุญต่างๆ ซึ่งจะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันออกไปตามโอกาสในการแสดง รวมถึงมีการลำตอบโต้กันระหว่างหมอลำชายหญิงในลักษณะเกี่ยวพาราสีกัน ในลักษณะด้นขึ้นสดๆ ได้อีกด้วย ตามตัวอย่างบทลำพวน และตามการให้คำสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนไทยพวน ที่กล่าวว่า “ถ้าเป็นลำเรื่องก็เป็นเรื่อง แต่ถ้าลำต้น ซึ่งภาษาพวนไม่มีศัพท์คำนี้ ไม่ได้เน้นมีลำพวนอย่างเดียว” (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงเนื้อหาของลำพวนอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ได้นำมาจากนิทานพื้นบ้านในหนังสือผูกแล้ว พบว่า ลำพวนได้แยกประเภทเนื้อหาว่ามีลำพวนใน 2 ลักษณะ คือ เนื้อหาจากนิทานพื้นบ้านหรือตำนาน และเนื้อหาที่หมอลำคิดขึ้นเอง ในลักษณะด้นสดลำต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ ไม่ได้เน้นการแบ่งลำพวนออกเป็นรูปแบบต่างๆ เพียงแต่ใช้เกณฑ์ด้านที่มาของเนื้อหาทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าว เป็นเครื่องแสดงถึงความแตกต่าง โดยเนื้อหาที่หมอลำแต่งขึ้นเองตามสถานการณ์และโอกาสในการแสดงนั้นมีการลำเกี่ยวกับเนื้อหาเรื่องความเป็นมาและความสำคัญของงาน รวมถึงการสืบทอดประเพณีให้คงอยู่สืบไป ดังตัวอย่างบทขับลำพวนประเพณีกำฟ้า ต่อไปนี้

โอ น้อ ไหมสะเพารัง หมอลำจีเว้าก้อกล่าวเป็นกลอน เว้าเป็นอนุสรณ์เจ้าคอยฟัง
เอาไว้แต่เนื้อ หมอลำจีได้ลำเรื่องเข้าตั้งแต่เก่าโบราณเฮบาไว้ก่อนเนื้อ มันจิมืออยู่น่า

ประเพณีนี้แหละเนื้อ มีเทศกาลยามกำฟ้า ในเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ พี่น้องไทยพวนเอ๋ย
 เห็นว่ากำฟ้านี้ กบบมีปาก นาคบมีฐูชี จีไปนอนลื้ออยู่บ่อนใด เห็นว่าแล้ว แล้วเห็นว่า
 ครกบมีฮาก สากบมีใบ หัวกิ่งเคอบมีดอกเห็นว่าแล้ว เขาก็ได้จำเจอไว้ตามประเพณี
 ไทยพวนนี้พี่น้องเอ๋ย ยามเมื่อถึงฤดูมาแล้ว พวกกันเอ็ดบุญเข้าจี เดือนสามนี้บุญข้าวจี
 บุญข้าวหลามพี่น้องเฮนนี้พากันฮ้างเกียมไว้ทุกอย่าง พอว่าตื่นมือเช้า เขาก็เอาของไป
 เส่อบาตร ทำบุญนะพี่น้องเอ๋ย มันจ้งจืออยู่ดีมัน ก็คือมันเชื่อเก่า จีได้กราบต่อเฒ่าจีได้
 เป็นเจ้าพระเมธไตรเห็นว่าแล้ว เห็นว่าหน้ากำฟ้านี้ เห็นว่าบ่เฮ้อเอ็ดเวียกเอ็ดงาน ยาม
 ฝนตกมาฟ้าฮ้องมา พี่นะยังได้ฮ้องใส่กันแล้ว พี่นะบอกให้เรา กำปอดดี เห็นว่า
 แล้ว ค้นว่ามี 3 ค่ำ พอเที่ยงคืนมาแล้ว พี่นะฮ้อนนอนหลับแล้วก็ตื่นมาฟังฟ้า พี่นะจะ
 เปิดประตูหน้าต่างจี้เรื่อง มันจเปิดทางทิศตะวันตก หรือว่าจเปิดทางทิศเหนือ
 ทางทิศใต้จี้ได้ฮู้ (สมบท ศรีสุพรรณ, อ้างถึงใน กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์, 2547)

นอกจากบทขับลำพวนในประเพณีกำฟ้าข้างต้นแล้ว เพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้นถึงรูปแบบ
 ของเนื้อหาที่หมอลำเป็นผู้ด้นขึ้นเอง และต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับงานที่ไปแสดง จึงขอ
 ยกตัวอย่างตัวอย่างบทขับลำพวนที่ใช้ในงานแต่งงาน ดังต่อไปนี้

โอ น้อ จักกล่าวด้าน คุณพ่อแม่บิดาทางมารดาแม่คิงเคยเลี้ยง เอ้อ เจ้าย่าเกรงแท้ สอง
 พระองค์นั้นพ่อแม่ คิดว่าเพื่อนหากเลี้ยงยามน้อยฮิดู เอ้อเจ้าอดสำสูกัญญากับ พ่อ แม่
 คุณของพ่อแม่นี้มันหนักเก็กรณีแท้แล้ว เจ้าอย่าได้เฮ็ดปากฮ้ายเสียงเสียดคำแข็ง เอ้อ
 เจ้าแปลงคำหวาน อย่าได้พาลคำฮ้าย เอ้อเจ้าเพียรถนอมแท้แต่ของกันอันแซบ
 พ่อ แม่นี้พี่นะฮักลูกแก้วเสมอตั้งดวงตา หาสังมาจะเปรียบปานบ่ มิได้ ยามกินเพิ่นก็
 คอยป้อนบ่อน ยามนอนเพิ่นก็แห่กลอน ถึงเมื่อยามอาบน้ำ พี่นะนำล้างส่วยสี ค้นว่ายุง
 ยองฮั้นมาไต่ตอม เพิ่นก็ไล่ดี เอ้อเจ้าปราณีแท้มารดาเป็นผู้ใหญ่ ยามเพิ่น
 เจ็บป่วย เอ้อปุ่นป้อนกรอกยา บุญจิมาชูค้ำบ่เขินขาด บุญจิมาช้อยผู้ สู้เจ้าอยู่ชุกยาม
 (สมบท ศรีสุพรรณ, อ้างถึงใน กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์, 2547)

ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้นถึงรูปแบบของเนื้อหาที่หมอลำเป็นผู้ด้นขึ้นเองเพิ่มขึ้นไปอีก
 ว่าต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับงานที่ไปแสดงจึงขอยกตัวอย่างตัวอย่างบทขับลำพวนที่ใช้ใน
 งานศพ ดังนี้

โอ น้อ สวยงามเล็งลันที่ลำต้นดอกคำเงินเอ๋ย หมอลำจี้เว้านำพี่น้องเฮาก่อนเนื้อ
 อันว่าความตายนี้มีไผ่ฟอนจิม่าเปรียบพี่น้องเอ๋ย มันเหลือล้ำแม่นแก่ใจแท้แล้ว อันว่า
 คนเฮนนี้ความตายมันแขวนคอสุบาตรย่างเฮาจีไปทางไล่กับพัน นว่าความตายนี้เพิ่น

ปณิคมทั้งโลกพี่น้องเอ๋ย อันว่าเด็กหนุ่มน้อยคนเฒ่าเพิ่นก็ตายนั้นแหละเนื้อ คนเฮานี้
 ค้นว่าตายไปแล้วบ่กลับคืนมาเกิดดอกเนื้อพี่น้องเอ๋ย ไผจิตติเลิศล้ำคำนี้แม่นบ่มีนั้นแต่
 เนื้อ คือ ลงเฮือสำเภอไปค้าบ่กลับคืนมาคือเก่าพี่น้องเอ๋ย เห็นแต่ขี้เถ้าขาวอ่อนนุ่มนุสม
 ไฟทองทั้งเปล่านั้น ค้นว่าเฮานี้คิดฮอดบุญคุณพ่อแม่แล้วเฮือใส่บาตรทำบุญ ใส่บาตรแล้ว
 ให้ไปหาหยาดน้ำตามโพธิ์ศรี ขอเฮือบุญพ่อแม่เฮานี้ได้ขึ้นสู่เมืองสวรรค์กั้นแล้ว
 ส่งวิญญาณพ่อแม่ขึ้นชั้นฟ้า ให้ไปให้วิญญาณพระเมธไตร แต่เนื้อ ให้เจ้าขึ้นไปอยู่กุฎ
 เก้าพันวา ไปอยู่เทิงศาลาเก้าพันห้อง ไปล้างมือคอยทำไปล้างหน้าคอยบุญนั้นแหละ
 เหนือ ลกอยู่ทางนี้ใจได้อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลส่งไปนำอยู่ เอาแต่พอดีได้ จังฟังลำนั้นเพื่อ
 ใหม่ เอาไว้เพื่อหน้ายังจิกว่างกว่าหลัง สังข์ทองเอ๋ยจะอวยลงกลอนไว้ก่อนเนื้อ
 (สมบท ศรีสุพรรณ, อ้างถึงใน กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์, 2547)

จากบทขับลำพวนที่ปรากฏเนื้อหาตามโอกาสและงานพิธีต่างๆ ซึ่งขับโดยแม่สมบท
 ศรีสุพรรณ และได้รับการถอดเป็นภาษาเขียนโดย กาญจนรัตน์ แปลกวงศ์ (2547) นั้น แสดงให้เห็น
 ว่าลำพวน มีเนื้อหาที่หลากหลาย และปรับเปลี่ยนรายละเอียดได้ตามบริบทของงานพิธีต่างๆ
 โดยอาศัยทักษะและความสามารถในการคิด ประดิษฐ์เนื้อหา ของผู้ที่เป็นหมอลำ ตามการให้
 คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

เมื่อแรกตั้งแต่อายุยังน้อยๆ ไปเลี้ยงควายให้แม่ให้พ่อไปล่าเล่นในป่าคนเดียวลำอยู่
 คนเดียวไม่มีหมอแคน เพราะชอบล่าไป เห็นอะไรก็ล่าใส่สก ใส่หนู ไปทั่ว. . .ถ้างาน
 บวชเราก็ล่าประวัติดงานบวช ถ้างานแต่งก็ล่าเรื่องงานแต่งไม่ใช่ล่าเรื่องอะไรก็ได้ งาน
 กฐินก็ล่าเรื่องทอดกฐิน ต้องมีความรู้เกี่ยวกับงานต่างๆ เราก็ฟังมาจากคนอื่นบ้าง
 ประดิษฐ์เอาบ้าง. . .ในคำลำเราก็แต่งเอง มันจะคล้องกับงานของเขา เราก็แต่งเอา
 ใช้หัวคิดแต่งเอง เราต้องคิดเอาเองไม่มีตัวอย่าง ไม่มีหนังสือเราต้องประดิษฐ์เอง แต่ง
 เองไปกับเขา อย่างเป็นทางการเราก็แต่งเอาไปตามงานของเขาอยากเราไม่ตัวอย่างที่เรา
 จะไปตามเขา เราประดิษฐ์เอง ความจำนี่เราจำแม่น (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์,
 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงเนื้อหาและประเภทเรื่องที่ใช้ลำ สรุปได้ว่า
 เนื้อหาส่วนหนึ่งมาจากการแต่ง คิด ประดิษฐ์ขึ้นเองโดยหมอลำซึ่งต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราว
 ของงานที่จะไปแสดงและต้องลำในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานนั้นๆ ซึ่งเป็นลักษณะของการลำที่
 สอดคล้องกับการลำต้นเป็นเรื่อง เช่น ประเพณีกำฟ้า เป็นต้น ประกอบผู้นำชุมชนไทยพวน
 ได้กล่าวถึงเนื้อหาที่หมอลำต้นขึ้น หรือประดิษฐ์เอง ในลักษณะลำต้นไว้ดังนี้

สังเกตดูว่าในงานศพ งานบวชนาค จะเชิญหมอลำพวนมาลำ ถ้าอยู่ตึกหน่อยจะลำ เป็นเรื่องเป็นราว. . . บางครั้งลำพวนมีการด้นสด. . . ส่วนใหญ่จะลำเป็นเรื่อง เกี่ยวกับ งานว่างานเกี่ยวกับอะไร และมีการลำชมเชยเจ้าภาพเพื่อเป็นการให้เกียรติเจ้าของ งานด้วย” (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงเนื้อหาและประเภทเรื่องที่ใช้ลำสรุปได้ว่า ลำพวนมีการลำแบบด้นสดของหมอลำ โดยส่วนใหญ่หมอลำจะต้องลำให้เข้ากับงานที่ไป รวมถึงมีการลำชมเชยเจ้าภาพด้วย เช่นเดียวกับผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่งที่กล่าวว่า “บท เนื้อหา อยู่ในงาน อย่างเป็นทางการ นอกจะบรรยายความอาลัยอาวรณ์ของผู้ที่สูญเสีย แล้วแต่ จะเป็นงานอะไร แต่ถ้าลำด้น ภาษาพวนไม่มีศัพท์คำนี้ ไม่ได้เน้นมีลำพวนอย่างเดียว” (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงเนื้อหาและประเภทเรื่องที่ใช้ลำสรุปได้ว่า เนื้อหาของลำพวนนั้น ขึ้นอยู่กับงานซึ่งตรงกับลักษณะของการลำแบบลำด้นเป็นเรื่อง เพียงแต่ในภาษาพวนไม่มีลำด้น เนื่องจากไม่ได้แบ่งแยก แต่เห็นว่ามีลักษณะการลำแบบเดียว คือ ลำพวน

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์แม่สมบต ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่า เนื้อหาและประเภทเรื่องที่ใช้ในลำพวน ในลักษณะของการลำด้นนั้น เป็นเนื้อหาที่หมอลำคิดขึ้นเอง โดยหมอลำจะต้องเลือกเนื้อหาในการลำให้ตรงกับงานที่ไปลำด้วย เช่น ไปลำงานบวช ก็ลำเรื่องเกี่ยวกับงานบวช ไปลำงานศพก็ลำเรื่องเกี่ยวกับงานศพ เป็นต้น

นอกจากเนื้อหาที่หมอลำจะด้นขึ้นสด ให้มีความสอดคล้องกับงานแล้ว ยังมีการลำใน ลักษณะด้นสดอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งประกอบไปด้วยหมอลำฝ่ายชายและหมอลำฝ่ายหญิง ลำเกี่ยวพาราสีกันเป็นคู่ๆ ในลักษณะถามขำครวญซึ่งกันและกัน ด้วยการกล่าวชมถึงอีกฝ่ายหนึ่งไม่ว่าจะเป็น รูปร่างกายตา คุณความดี รวมถึงการตัดพ้อ งามอนซึ่งกันและกัน ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำ ที่กล่าวว่า “ดีไม่ดีไปลำชิงชุกกันด้วยซ้ำ ผู้ชายสองคนผู้หญิงหนึ่งคน ลำชิงชู้แย่งกัน แสดงแก่กัน ว่ากันว่าไม่ดีคนนี้มันขี้เหล้าขี้เมา” (สมบต ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551) จากการสัมภาษณ์แม่สมบต ศรีสุพรรณ ถึงเนื้อหาที่ใช้ลำเกี่ยว สรุปได้ว่า เป็นการลำแก้กันระหว่างหมอลำฝ่ายหญิงและหมอลำฝ่ายชาย และตามคำให้การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนไทยพวน ดังนี้

บางครั้งลำพวนมีการด้นสด ในลักษณะชาวบ้านลำกันเล่นๆ ได้ตอบกันเกี่ยวพาราสีกันเป็นคำตลกๆ มีการใช้คำหยาบ เช่น ดีก็ดีก็มาแล้วเสียงแม่วังหว่างหมายถึงดีก็

แล้ววังเวงเจียบเหงา ถ้าหนาวผู้หญิงต้องอยู่ในอ้อมกอดผู้ชาย มีการเกี่ยวพาราสีกัน หมอลำผู้ชายกับหมอลำผู้หญิง (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงเนื้อหาที่ใช้ลำเกี่ยว สรุปได้ว่า เป็นการลำได้ต่อบกันของหมอลำชาย และหมอลำหญิงบ้างครั้งมีการใช้คำหยาบ เพื่อความสนุกสนาน สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่ง ได้กล่าวว่า “ถ้าเกี่ยวพาราสี เป็นจุดหนึ่งระหว่างหนุ่มสาว หนุ่มสาวเจอกันเค้าจะพูดอะไรกันในสมัยนั้น จะไม่พูดกันตรงๆจะใช้คำคมไหวพริบปฏิพาน” (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551) ซึ่งสรุปได้ว่า เนื้อหามักเป็นการใช้คำคมพูดคุยกันระหว่างหนุ่มสาว

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงเนื้อหาที่ใช้ลำเกี่ยว สามารถสรุปได้ว่าการลำเกี่ยว เป็นการลำได้ต่อบกันของหนุ่มสาวโดยใช้คำคม ซึ่งในบางครั้งมีการใช้คำไม่สุภาพเพื่อความสนุกสนาน ซึ่งหมอลำทั้งชายและหญิงต้องดันสดขึ้นทันที ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการใช้ไหวพริบปฏิพานของหมอลำฝ่ายชายและหญิงเอง

2.2 ทำนอง

ทำนองในการขับลำพวนนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์ มีท่วงทำนองไพเราะอ่อนหวาน เชื่องช้าและค่อยเป็นค่อยไป ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

ทำนองพวนมีทำนองเดียว เสียงแคนก็ไปตามเรา หลบคำไหน แคนก็หลบตามเราแต่หมอแคนต้องนำหมอลำเป่านำหมอลำ หมอลำต้องออกความคิดที่แรกแคนเป่าก่อน เราได้ฟังเสียงแคนว่ามันจะตรงกับที่เราจะลำใหม่ เสียงแคนกลมเกลียวกับเสียงเรากीलำไปเลยไม่ยาก ถ้าไม่ตรงกับเสียงเราก็ต้องเปลี่ยนซอใหม่ ซอใหญ่ ซอกกลาง ซอน้อย ให้ตรงกับเราว่าเราลำซอไหน ซอใหญ่เสียงต่ำ ซอกกลางเสียงกลมเกลียวหวาน ซอน้อยเสียงจะแห่ต้องเป่าเย็นๆ ยาวๆ เหมือนเสียงพวนพุดนี้แหละ เป่าช้า (สมบัติ ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ ถึงทำนองที่ใช้ขับลำพวน สรุปได้ว่า การขับลำพวนนั้นต้องเป่าแคนทำนองพวนซึ่งมีทำนองเดียวและมีความเชื่องช้าหมอแคนจึงจำเป็นต้องฝึกฝนการเป่าแคนทำนองพวน ซึ่งมีทำนอง 3 ระดับ คือ ซอใหญ่ ซึ่งมีเสียงต่ำ ซอกกลางเสียงพอดี และซอน้อยเสียงแหลม สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวนได้กล่าวถึงทำนองแคนว่า “แคนต้องเป่าทำนองพวน ไม่ใช่แบบทำนองของภาคอีสานที่เราใจ ทำนองเร็ว เป่าเพื่อประกอบการขับลำพวนเป็นช่วง

ส่วนแคนเหมือนแคนภาคอีสานแต่ลีลาการเป่าไม่เหมือนกัน ทำนองแตกต่าง” (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงทำนองที่ใช้ในการขับลำพวน สรุปได้ว่าการขับลำพวนนั้นมีทำนองที่แตกต่างจากภาคอีสานที่มีความเร้าใจ แสดงให้เห็นว่าทำนองแคนพวนนั้นมีความซ้ำและราบเรียบกว่าทำนองแคนอีสาน นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ส่วนใหญ่คนลาวก็เอาแคนลาวมาเป่าทำนองพวน มาเรียนทำนองพวน แต่ทำนองไม่ให้ แคนของพวนกับแคนลาวต่างกันตรงลิ้นแคน ที่เป็นตัวกำหนดเสียงจะต้องปรับ สามารถเอาแคนอีสานมาเป่าได้แต่จะเสียงเพี้ยน ทำนองผิดกัน” (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551) ซึ่งจากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ทำนองที่ใช้ในการขับลำพวนสรุปได้ว่าการขับลำพวนนั้น ทำนองพวนมีลักษณะเฉพาะและหากเอาแคนของภาคอีสานเป่าต้องมีการปรับเสียงเพราะอาจจะทำให้มีเสียงและทำนองที่เพี้ยนได้

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงทำนองที่ใช้ในการขับลำพวน สรุปได้ว่า ทำนองการขับลำพวนมีความซ้ำ และมีเอกลักษณ์เฉพาะของลำพวน ที่แตกต่างจากทำนองแคนที่เคยได้ยินทั่วไปตามภาคอีสาน

2.3 คนตรี

ในการขับลำพวนนั้น จำเป็นต้องมีเครื่องดนตรีประกอบเพื่อสร้างบรรยากาศในการขับและการฟัง ซึ่งเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับลำพวนนั้นมีเพียงชิ้นเดียวคือแคน ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวนว่า “หมอแคนก็เรียนของเค้าต่างหาก จนเป็นแล้วก็เอามาเป่าร่วมกัน หมอแคนมีพ่อพาลี บ้านทราย หมอแคนกับหมอลำต้องเข้ากันได้ และเป็นแคนพวน หมอแคนก็ต้องเรียนไม่เรียนก็เป่าไม่ได้ แต่ไม่ยากแค่เป่าให้ได้ทำนองพวนเป็นทำนองเดียว” (สมบัติ ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ ถึงดนตรีที่ใช้ขับลำพวน สรุปได้ว่าการขับลำพวนนั้น มีเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบเพียง 1 ชิ้น คือ แคน และต้องเป่าทำนองพวนเท่านั้น สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวนได้กล่าวถึงดนตรีที่ใช้ขับลำพวนไว้ว่า “การขับลำพวนต้องมีแคนประกอบ แคนต้องเป่าทำนองพวน ไม่ใช่แบบทำนองของภาคอีสานที่เร้าใจ ทำนองเร้า เป่าเพื่อประกอบการขับลำพวนเป็นช่วง ที่บ้านทรายเหลือคนเดียวชื่อลุงโพธิ์ อินทไชย” (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุ่มทอง ถึงดนตรีที่ใช้ขับลำพวน สรุปได้ว่า การขับลำพวนต้องมีแคนประกอบในการขับลำพวนเป็นช่วงๆ แสดงให้เห็นว่าในบางช่วงของการขับลำพวนอาจมีแต่เสียงหมอลำ โดยไม่ต้องมีเสียงดนตรีประกอบ ส่วนผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีประกอบการขับลำพวน ดังนี้

ส่วนใหญ่สมัยก่อนคนพวนจะเป่าแคนเป็น แต่ไม่ใช่ว่าเป่าจนขึ้นเวทีได้ หมอแคนกับหมอลำไม่จำเป็นต้องฝึกด้วยกัน ขอให้ขึ้นทำนองถูกจะรับจะส่งได้เลย แต่ตอนนี้จะหาตัวไม่มี เป่าไม่เป็น ส่วนใหญ่คนลาวก็เอาแคนลาวมาเป่าทำนองพวน มาเรียนทำนองพวน แต่ทำนองไม่ให้ แคนของพวนกับแคนลาวต่างกันตรงลิ้นแคน ที่เป็นตัวกำหนดเสียงจะต้องปรับ สามารถเอาแคนอีสานมาเป่าได้แต่จะเสียงเพี้ยน ทำนองผิดกัน (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงดนตรีที่ใช้ขับลำพวน สรุปได้ว่าในการขับลำพวนนั้น มีแคนพวนเป็นดนตรีประกอบ และให้ความเห็นว่าในอดีตคนพวนจะเป่าแคนเป็นเกือบทุกคน เนื่องจากแคนเป็นเครื่องดนตรีประจำชาติพันธุ์ ซึ่งมีความแตกต่างจากทำนองแคนของชาติพันธุ์อื่นๆ

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุ่มทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงดนตรีที่ใช้ในการขับลำพวน สรุปได้ว่า ดนตรีที่ใช้ประกอบในการขับลำพวนมีเพียงชนิดเดียว คือแคนพวน ซึ่งมีทำนองการเป่าที่แตกต่างจากแคนภาคอีสาน โดยมีการเป่าแบบทำนองพวนที่มีลักษณะเชิงซ้า อ้อยสร้อย แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยพวนที่สุภาพอ่อนน้อม นอกจากนี้ที่ผ่านมายังไม่มีการนำเครื่องดนตรีชนิดอื่นเข้ามาร่วมบรรเลงในการขับลำพวน อาจเนื่องมาจากในอดีตแคนเป็นเครื่องดนตรีเพียงชนิดเดียวของชาวไทยพวน หากมีการนำเครื่องดนตรีชนิดอื่นเข้ามาผสมผสานอาจส่งผล ต่อการเปลี่ยนแปลงไปของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยพวนที่แสดงออกผ่านการขับลำพวนจึงทำให้แคนพวนยังคงเป็นเครื่องดนตรีประเภทเดียวและขึ้นเดียวในการขับลำพวน

ภาพที่ 5.3
แสดงเครื่องดนตรี “แคนพวน” ที่ใช้ในการขับลำพวน

2.4 ความสนุกสนาน

เนื้อหาที่ผู้นำเสนอผ่านการขับลำพวนยังให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำและผู้นำชุมชนไทยพวน ไว้ว่า “คนดูนั่งก็มี นอนก็มี เอาหมอนมานอนเฮฮากับเราไม่มีข้อห้าม. . . ลำตั้งแต่ 3 ทุ่ม ล่วงงานศพ จนถึงตีหนึ่งตีสองจึงได้กลับ ลำอยู่คนเดียว ลำแล้วก็หยุดพอมีแรงก็ลำใหม่ คนดูก็ล้อมเฝ้าเรา มีเฮฮาตามกันไป ให้เราชื่นใจ (ดีใจ) ฮา หัว ชมหมอลำ” (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงความสนุกสนานในลำพวนแล้ว สรุปได้ว่าผู้ชมสามารถร่วมสนุกเฮฮาไปกับหมอลำได้ตลอดเวลาที่ลำได้ถูกใจ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงในโอกาสใดก็ตาม สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวนกล่าวถึงความสนุกสนานจากลำพวนไว้ ดังนี้

งานบวชขนาด เจ้าภาพจะจ้างหมอลำพวนมา งานศพก็จะจ้างมา ในการลำจะมีคนฟังเป็นลูกคู่คอยให้รับ ลำพวนไม่มีข้อห้ามอยู่ที่เจ้าภาพถ้าพอใจจะจ้างมาแสดงได้ทุกงาน แต่ลำพวนไม่เร้าใจเหมือนภาคอีสาน เช่น ลำซิ่ง. . . ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพว่าต้องการให้ลำนานหรือไม่ เปลี่ยนเรื่องไปเรื่อย และอยู่ที่คนฟังถ้าไม่มีคนฟังก็หยุด ในงานศพก็มีการ

เกี่ยวพาราสีกัน หมอลำผู้ชายกับหมอลำผู้หญิง บางครั้งก็ลำไปเป็นเรื่องลำต่อกันไปเรื่อย ๆ (สมคิด จุ่มทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุ่มทอง ถึงความสนุกสนานในลำพวนแล้วสรุปได้ว่าในการขับลำพวนคนดูจะร่วมเป็นลูกคู่คอยให้รับ และสามารถลำให้สนุกสนานได้ทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานศพก็ตาม ส่วนผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงความสนุกสนานจากลำพวนไว้ดังนี้

ไม่มีเวลามาคิดถึงศิลปะของเผ่าพันธุ์ จะมีแคนที่ติดตัวง่าย ๆ แม้แต่การร้องพ็อน นึกอยากจะทำ สนุกสนานขึ้นมาร้องขึ้นมาเฉย ๆ ยกมือยกไม้ยกมือขึ้นมาแสดงท่าความสนุกสนาน . . . คนดูชอบออกชอบใจก็จะให้ หัว หรือหัว นี้คือความสะดวก ความง่าย เวลาเกิดอารมณ์ความรู้สึกอย่างจะลำขึ้นมา มีแคนเป่า ตรงไหนก็ได้ . . . จะมีหมอลำคู่ ถ้าเป็นการเกี่ยวพาราสี ในงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ . . . อยู่เฉย ๆ อยากรำก็ลำได้ กินเหล้า สังสรรค์ กินข้าว นึกอยากสนุกก็ลำได้ ส่วนใหญ่สมัยก่อนคนพวนจะเป่าแคนเป็น แต่ไม่ใช่ว่าเป่าจนขึ้นเวทีได้ . . . แต่องค์ประกอบของการแสดงไม่มีอะไรที่จะดึงดูดไม่สนุกสนาน ไม่เข้าใจ คนฟังก็มีส่วนด้วยว่ามาทำอะไร ลำพวนลำทำไม ไม่เข้าใจ เนื้อหาการนำเสนอ จุดมุ่งหมายของลำพวนไม่รู้เรื่อง (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงความสนุกสนานในลำพวนแล้วสรุปได้ว่า เป็นการสร้างความสนุกสนานในรูปแบบที่เรียบง่าย ด้วยการร้องคำลำประกอบแคน และสามารถลำได้ทุกเวลาที่ต้องการ แต่องค์ประกอบของการแสดงไม่น่าสนใจหากไม่รู้ถึงความหมายและวัตถุประสงค์แล้วจะไม่เข้าใจถึงความสนุกสนานของการขับลำพวน

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบต ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุ่มทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่าลำพวนมีรูปแบบของความสนุกสนานจากการที่ผู้ชมสามารถร่วมสนุกกับหมอลำได้ตลอดทั้งคืนหรือตลอดช่วงเวลาในการแสดง นอกจากนี้การขับลำพวนยังสร้างความสนุกสนานได้ในทุกงานทุกสถานที่ ตามความต้องการของเจ้าภาพและหมอลำ แต่องค์ประกอบของการลำไม่ดึงดูดความสนใจถ้าคนที่ไม่เข้าใจความหมายหรือวัตถุประสงค์ของการลำครั้งนั้นแล้วจะไม่ได้รับความสนุกสนานเลย

3. สถานที่และโอกาสในการแสดง

ในกระบวนการสื่อสารนั้น โอกาสและช่องทางการแสดงเปรียบเสมือนพาหนะที่ผู้ส่งสารใช้นำพาเนื้อหาสารไปส่งยังผู้รับสาร ซึ่งช่องทางการสื่อสารที่หมอลำพวนใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสื่อสารนั้นแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ สถานที่ พิธีกรรม และโอกาส ที่ใช้ในการแสดงลำพวน ดังนี้

3.1 สถานที่

สถานที่เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการแสดงออกของสื่อพื้นบ้านทุกชนิด และเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงรูปแบบในการแสดงได้เช่นกัน ลำพวนเป็นสื่อพื้นบ้านที่สามารถแสดงได้ในงานทุกประเภทจึงทำให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและเรียบง่ายของสถานที่ที่ใช้ในการแสดงได้เป็นอย่างดีตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ที่กล่าวว่า “ลำได้ทุกที่ วัดก็ได้ ศาลาก็ได้ บ้าน ก็ได้ ลำได้ทุกที่ . . . นั้งลำได้ ยืนได้ ก็เป็นลำพวนพ็อน มีพ็อนนะแต่ก่อน พ็อนเหมือนเราลำกลอง ยายยังเคยไปลำพวนพ็อนที่บ้านกล้วย แต่ไม่ค่อยพ็อนกัน พ็อนซ้าๆ ตามทำนองแคน” (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551) ส่วนผู้นำชุมชนไทยพวนได้กล่าวว่า “หมอลำพวนเรื่องสถานที่ไม่จำเป็น ที่ไหนก็ได้ นั้งกับพื้นหรือนั่งเก้าอี้ ทั้งหมอแคนและหมอลำ” (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551) นอกจากนี้ผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่ง ได้กล่าวถึงสถานที่ในการแสดงลำพวนไว้ว่า “สถานที่แสดงตรงไหนก็ได้ไม่มีเวทียุติไม่มียกพื้น จะนั่งอยู่มุมไหนส่วนไหนก็ได้ไม่มีโต๊ะ ไม่มีเก้าอี้ นั้งกับพื้น คนฟังก็จะนั่งล้อมวงเป็นรูปครึ่งวงกลม หันหน้าเข้าหาผู้แสดง” (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบท ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่า ลำพวนไม่จำกัดพื้นที่และโอกาสในการแสดงสามารถแสดงได้ทุกสถานที่เนื่องจากใช้พื้นที่ไม่มากและไม่มีอุปกรณ์และแสดงได้ทุกงานประเพณี ไม่ว่าจะเป็นงานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีโอกาสในการแสดง เพราะไม่มีหมอลำและหมอแคน ซึ่งคนไม่ได้ให้ความสำคัญเหมือนก่อน การแสดงจึงเป็นในรูปแบบของการสาธิตและการเปิดแผ่นซีดีบรรทึกเสียงตามงานต่างๆ ซึ่งหมอลำและผู้นำชุมชนได้มีการสร้างช่องทางใหม่ๆ ในการขับลำพวน ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกเสียงลงเทปบันทึกเสียง และการนำไปเปิดในคลื่นวิทยุชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามสื่อเหล่านี้ก็มีข้อจำกัดที่เพราะสามารถเก็บได้เพียงภาพและเสียงแต่ไม่มีบรรยากาศ เช่น การรับชม การมีส่วนร่วมระหว่างหมอลำและคนดู จึงทำให้ไม่สามารถแทนที่อัตลักษณ์ของลำพวนได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ 5.4
แสดงสถานที่และรูปแบบการแสดงลำพวน

3.2 พิธีกรรม

การขับลำพวนนั้น เป็นสื่อพื้นบ้านที่เป็นนันทนาการและการแสดงออกทางความเชื่อของชาวพวนที่สามารถแสดงได้ทุกงานพิธี ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน ทอดกฐิน หรือแม้แต่งานศพ ซึ่งบ่งบอกถึงมิติด้านพิธีกรรมของการขับลำพวนเองและการเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมต่างๆ ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

มีครูบาอาจารย์ฝึกให้เราอยากลำเป็นร้องเป็นเราก็ไปหาอาจารย์เขา ไปเรียนเราก็ไปหาครูมีดอกไม้ธูปเทียน ไปยกครู ภาษาพวน เรียกว่า ขึ้นอ้อ กับอาจารย์อยู่อยู่บ้านหมีใหญ่ ตายไปนานแล้ว ไปเรียนตั้งแต่ยังเด็กยกครูก็มีดอกไม้ ธูปเทียน มีหวี กระจก ไปยกครู แล้วเค้าก็เขียนอ้อให้เรา อ้อหมอลำ เรียนเอาอ้อเค้ามา. . . ครั้งแรกลำเล่นเฉยๆ กินเหล้ากับเพื่อน ไม่ได้ห้าม มันไม่รุนแรงขนาดนั้น กินเหล้าเมาเข้าไปกับเพื่อนได้แต่ว่าเราจะไปลำเรากยกครูเหมือนกัน เวลาลำเล่นลำหวัก็ไมยกครู แต่เวลาไปงานใหญ่ๆ ก็ต้องยกครู (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงพิธีกรรมหรือความเชื่อเกี่ยวกับลำพวนแล้วสรุปได้ว่า การขับลำพวนมีความเชื่อด้านพิธีกรรมเพียงอย่างเดียวคือการขึ้นครู ซึ่งภาษาพวนเรียกว่า “ขึ้นอ้อ” หรือการไปเอาอ้อมาจากครู อาจารย์ผู้สอน และไม่ได้มีข้อห้ามอะไรสำหรับผู้ที่จะเป็นหมอลำ เวลาแสดงในงานใหญ่ๆ อาจมีการขับบทไหว้ครูบ้าง โดยผู้นำชุมชนไทยพวนได้กล่าวถึงพิธีกรรมหรือความเชื่อเกี่ยวกับลำพวนไว้ดังนี้

ลำพวนมีพิธีกรรมอย่างเดียว คือ สรรเสริญ ผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ คือ ชื่นอ้อ หรือยกครู เวลาเรียนรู้การครอบครู ชื่นครู ชื่นอ้อ เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง ไม่ใช่อยู่ใครจะมาเป็นหมอลำได้ต้องเรียนรู้ต้องมีครู พิธีกรรมความเชื่อ มีส่วน ความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ศาสตร์ของลำพวน คนพวนสมัยก่อนมีความเชื่อว่าศาสตร์ทุกศาสตร์ต้องมีครู การจะขับร้องต้องครอบครู คนพวน เรียกไป “ชื่นอ้อ” เป็นลูกศิษย์ เหมือนพิธีครอบครู ปัจจุบัน คือเวลาจะมำแสดงอะไรจะต้องมีการยกครู ต้องมีค่าครู หาเหล่า ชื่นห้า ซึ่งตรงจุดนี้จะเสี่ยงต่อการทำผิดครู พอทำอะไรที่ผิดครูขึ้นมาแล้วจะลงแดง ภาษาพวนเรียกว่าลงแดงออกมาเป็นผีปอบ และข้อห้ามหรือ “ชะล่า” เช่น ไปชื่นครูแล้วห้ามทำตรงนั้น ตรงนี้ เช่น ห้ามรดคราวผ้า เลยเกิดความกลัวคนที่ถือปฏิบัติไม่ได้เลยไม่กล้าเรียนรู้ (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงพิธีกรรมหรือความเชื่อเกี่ยวกับลำพวน แล้วสรุปได้ว่า หมอลำพวนต้องมีการครอบครูหรือชื่นอ้อก่อนตามความเชื่อของคนพวนที่เชื่อว่าศาสตร์ทุกสาขาต้องมีครู ซึ่งเมื่อชื่นครูแล้วหากทำอะไรผิดครูอาจทำให้ผู้นั้นเกิดอาการลงแดง จึงทำให้เกิดความเกรงกลัวของผู้ที่จะเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ จึงทำให้คนพวนไม่กล้าที่จะเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ เช่น การขับลำพวน

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบพ ศรีสุพรรณ และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่าลำพวนมีพิธีกรรม หรือความเชื่อภายในตัวเองเพียงเรื่องเดียวคือการครอบครู (ครอบครู) หรือชื่นอ้อ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ผู้เริ่มเรียนการขับลำพวนต้องแสดงต่อครูผู้สอน แต่การชื่นอ้อของลำพวนนั้นอาจไม่ได้มีข้อห้ามปฏิบัติของผู้เป็นหมอลำมากนัก แต่การชื่นอ้ออาจส่งผลด้านจิตใจของผู้ที่อยากศึกษาลำพวนในแง่ของความเชื่อจากการทำสิ่งต้องห้าม จึงอาจทำให้ส่งผลต่อการตัดสินใจไปชื่นอ้อกับครูผู้สอนได้

3.3 โอกาสในการแสดง

นอกจากความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมภายในตัวของลำพวนเองแล้ว ลำพวนยังเป็นสื่อพื้นบ้านของชาวไทยพวนที่ถูกนำเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวพวน ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

ลำงานบวช ลำฉลองกฐิน แรกๆ ก็ไม่ยอมไปเพราะกลัวลำไม่เก่ง ไปลำกับผู้แทนราษฎรก็เคย ส่วนใหญ่ไปงานศพ งานบวช งานกฐิน งานแต่ง ลำได้ทุกงาน ไม่เฉพาะว่างานอะไร คำชอบก็ชวนไปเราก็กำใส่ในเรื่องงาน. . . ช่วงเข้าพรรษาคนไม่ค่อยจ้าง จะมีจ้างงานศพ คนที่ตายเค้าชอบ คนสมัยก่อนชอบหมอลำพวนมี

ลูกหลานเค้าเล่าให้ฟังว่าพ่อแม่เค้าชอบหมอลำพวน มาจ้างไปลำให้ศพพ่อแม่เค้าฟัง ตอนมีชีวิตอยู่เค้าชอบมาก แล้วบ้างคนนี่สั่งไว้ ถ้าตายอย่าเอาอะไรมาเอาหมอลำพวนมาให้ฟังพ่อแม่สั่งไว้ลูกก็จำเอามาทำตาม ยายก็ลำมาไม่รู้กี่งาน. .งานศพเยอะ งานแต่งก็มีบ้าง งานบวชก็มีแต่ไม่เคยจะทำงานศพ. . .ตอนนี้อายก็ไปไม่ไหว ไม่มีคนมาเรียนอยากให้คนมาเรียนด้วยอยากให้มีประวัติสืบไว้. . . ยายไปอัดใส่แผ่นซีดีไว้เปิดในรายการวิทยุชุมชนคนพวน เปิดให้ชาวบ้านฟัง ไม่หวังเปิดให้พี่น้องเราฟัง ทุกวันนี้ก็ยังมีคนอยากฟังเราอยู่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ แต่ไม่มีคนเรียน คนฝึก เค้าก็อยากฟังอยู่ ก็มีแต่คนแก่อย่างเรา (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงโอกาสในการแสดงนั้น ลำพวนถูกนำเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งนั้น สรุปได้ว่า การขับลำพวนสามารถแสดงได้ทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงาน งานบวช งานทอดกฐิน หรือแม้แต่งานศพ โดยเฉพาะงานศพนั้นนิยมนำลำพวนไปแสดงภายในงานบ่อยครั้งที่สุด เนื่องจากเป็นความเชื่อของลูกหลานผู้ตายที่ต้องการให้ผู้ล่วงลับ ซึ่งขณะมีชีวิตชื่นชอบลำพวนมากได้ฟังลำพวนเป็นโอกาสสุดท้าย แต่ปัจจุบันแม่สมบท อายุมากแล้วไม่สามารถไปลำได้แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีคนพวนที่อายุมากแล้วอยากฟังอยู่ จึงได้บันทึกเสียงไว้และเปิดออกอากาศในรายการวิทยุชุมชนคนพวน เพื่อให้ชาวไทยพวนได้มีโอกาสฟังลำพวนโดยเฉพาะผู้ฟังรุ่นเก่าที่ยังชื่นชอบการขับลำพวนและยังอยากฟังการขับลำพวนอยู่แต่ไม่สามารถฟังการขับลำพวนได้ในโอกาส หรือพิธีกรรมต่างๆ ส่วนสำหรับเยาวชนชาวไทยพวนรุ่นใหม่ นั้น อาจได้ยินการขับลำพวนจากรายการวิทยุชุมชนแล้ว เกิดความคุ้นเคย หรือเคยชิน และเห็นความสำคัญว่าลำพวนเป็นสื่อพื้นบ้านที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวไทยพวน ดังนั้น การเปิดเทปบันทึกเสียงการขับลำพวนจึงเป็นอีกช่องทางสื่อสารหนึ่งที่แสดงถึงการตื่นตัวของสื่อประเภทนี้และชี้ให้เห็นว่าลำพวนยังคงเป็นสื่อพื้นบ้านที่แสดงถึงความมีตัวตนของชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ อยู่ในสังคมปัจจุบันแต่อย่างไรก็ตามการบันทึกเทปก็ยังไม่สามารถสร้างศิลปินหรือหมอลำพวนรุ่นใหม่ขึ้นมาได้ เช่นเดียวกับผู้นำชุมชนไทยพวน ที่กล่าวว่า “ลำพวน จะลำงานบวช งานแต่ง งานศพ จะลำให้เกียรติเจ้าภาพงาน ยกย่องเจ้าภาพอย่างสภาวะวัฒนธรรมฯ ก็เอาคนแก่มาฝึกลำ แต่ไม่ได้ลำเป็นจริง เป็นจึงเป็นการทำในลักษณะการสาธิต ในช่วง 10 ปี ก่อนหน้านี้ก็ยังมีอยู่ แต่ตอนนี้เราอนุรักษ์ไว้” (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงโอกาสในการแสดงนั้น ลำพวนถูกนำเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งนั้น สรุปได้ว่า ในอดีตลำพวนนั้นจะแสดงในงานศพ งานบวช งานแต่ง แต่ประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาเป็นการแสดงในลักษณะการสาธิตเพื่อการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งพบว่าการอนุรักษ์

การขับลำพวนของชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่นี้ เป็นการอนุรักษ์รูปแบบต้นฉบับดั้งเดิม ที่ไม่มีการปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมกับปัจจุบัน สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่ง ได้กล่าวถึงโอกาสในการแสดงลำพวนไว้เช่นกัน ดังนี้

เอามาประกอบพิธีกรรมอื่นๆ เป็นส่วนหนึ่งอย่างงานศพ งานเฮือนดี หมอแคน หมอลำ ก็จะไปเป็นองค์ประกอบ เป็นเพื่อนงานศพ. . .การทำหน้าที่ของลำพวนยังเหมือนเดิม แต่โอกาส เวที มีน้อย คนไม่สนใจ พูดถึงว่ายังทำหน้าที่เหมือนเดิมยังสร้างความบันเทิง ครึกครื้นสนุกสนาน ให้กับเจ้าภาพ และคนที่ต้องการฟัง แค่นี้เฉพาะกลุ่มเท่านั้น เดียวนี้กลายเป็นว่าเปิดได้แต่เทปเอาซีดีมาเปิด จำหมอลำที่มีความสามารถก็อัดใส่ลงไป เวลาถึงงานก็นำมาเปิด (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงโอกาสในการแสดงที่ลำพวนถูกนำเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งนั้น สรุปได้ว่า ลำพวนถูกเอามาประกอบในงานศพ งานเฮือนดี ซึ่งขณะนี้โอกาสและพื้นที่ในการแสดงมีน้อยลง รวมถึงคนรุ่นใหม่ไม่สนใจ ในปัจจุบันลำพวนจึงถูกบันทึกลงแผ่นซีดีและนำมาเปิดภายในงานต่างๆ เป็นบางครั้ง ซึ่งอาจจะไม่ได้เปิดเป็นประจำในชีวิตประจำวันอย่างเช่นการแสดงสดในงานในพิธีต่างๆ เช่นในอดีต

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบต ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่าโอกาสในการแสดงที่นำลำพวนไปแสดงนั้น สามารถแสดงได้ทุกสถานที่ โดยไม่ต้องใช้เวทีหรือฉากหลัง และสามารถร่วมแสดงได้ทุกงานไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน งานศพ และงานบุญประเพณีต่างๆ แต่ในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงโดยมีการบันทึกเสียงลงในเทปบันทึกเสียงเพื่อใช้เปิดในโอกาสงานพิธีต่างๆ บ้าง ในบางครั้ง

4. ผู้รับสาร

ในองค์ประกอบของการสื่อสารผู้รับเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการสื่อสาร ซึ่งต้องมีความเข้าใจเนื้อหาสารได้ตามที่ผู้ส่งสารต้องการให้มากที่สุด สำหรับสื่อพื้นบ้านนั้นนอกจากผู้ชมผู้รับฟังจะเป็นผู้รับสารแล้ว ยังจะเป็นผู้ส่งสารหรือผู้สืบทอดในอนาคตได้อีกด้วย ลำพวนซึ่งเป็นสื่อพื้นบ้านของชาวไทยพวนจึงมีผู้รับสารด้วยกัน 2 กลุ่ม คือ ผู้ชม ผู้ฟังรุ่นเก่า และผู้ชม ผู้ฟังรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้สืบทอดในอนาคต

4.1 ผู้ชม ผู้ฟังรุ่นเก่า

ผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นเก่านั้นหมายถึงผู้ชมที่เคยรับชมลำพวนมาแต่ในอดีต จึงมักเป็นผู้ชมที่มีอายุมากแล้ว ประมาณ 60 ปี ขึ้นไป และในปัจจุบัน ซึ่งยังคงให้ความสนใจกับลำพวนอยู่เป็นอย่างมาก ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

คนดูเยอะ คนชอบ มีงานอะไร เอาแต่หมอลำพวน. . .ทุกวันนี้ก็ยังมีคนอยากฟังเราอยู่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ แต่ไม่มีคนเรียน คนฝึก คำก็อยากฟังอยู่ ก็มีแต่คนแก่อย่างเรา. . .คนนิยมฟังคนแก่แต่ก่อนบ้านเค้าไม่มีหมอลำ ยายชายเทปนับไม่ถ้วน. . .ยายเสวกบ้านหินปักใหญ่มาเรียนไป มาเอาอ้อกับยายไปเค้าก็ทำได้อยู่แต่ไม่ออกงาน ลำเล่นลำหัวอยู่ตามบ้าน มาเรียนด้วยกันสามคนแต่ไม่ได้ ได้แต่ยายเสวก (สมบต ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบต ศรีสุพรรณ ถึงผู้ชม ผู้ฟัง ลำพวนรุ่นเก่า สรุปได้ว่าเมื่อก่อนลำพวนได้รับความนิยมจากผู้ชมอย่างมาก จนสามารถบันทึกเสียงลงเทปขายได้ และในปัจจุบันผู้ฟังกลุ่มนี้ยังอยากฟังลำพวนอยู่ มีแต่กลุ่มผู้สูงอายุที่ให้ความสนใจ เช่น ป้าเสวกที่มาฝึกลำพวนด้วยแต่ไม่ได้ลำออกงาน สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวน ได้กล่าวถึงผู้ชม ผู้ฟัง ลำพวนรุ่นเก่าไว้ว่า “คนยุคก่อนที่สนใจลำพวนเพราะว่าฟังรู้เรื่อง ไม่มีการละเล่นอื่นๆ ยกตัวอย่างงานศพ ฐานะดีจะมีลิเก แต่ถ้าไม่มีจะจ้างหมอลำพวนมาลำ คนฟังส่วนมากเป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนไปแล้ว ถ้ารุ่นนี้หมดไปจะมีเหลืออยู่หรือเปล่า” (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงผู้ชม ผู้ฟังลำพวนรุ่นเก่า สรุปได้ว่าเมื่อก่อนลำพวนได้รับความนิยมเนื่องจากฟังเข้าใจและไม่มีการละเล่นอย่างอื่น ปัจจุบันคนฟังส่วนมากจึงเป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนไปแล้ว เช่นเดียวกับผู้นำชุมชนไทยพวน อีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงผู้ฟังลำพวนรุ่นเก่า ไว้ดังนี้

ไม่เปลี่ยนแปลง ทุกคนยังนิยม แต่ผู้แสดงตัวแสดงล้มหายตายจาก ขาดการสืบทอดแต่หาคนแสดงไม่ได้ ลำบากตรงนี้ คนเป่าแคน คนลำ ผู้ที่มีความสามารถในเรื่องการขับลำนำหรือหมอลำ ผู้ที่มีความสามารถในการเป่าแคนพวน หรือหมอลำแคน มันไม่มี. . .จะบอกไม่เปลี่ยนแปลงก็ไม่ใช่ คนรุ่นเก่าล้มหายตายจากไปหมดแล้ว..แต่ถ้าเวลาที่มีสนุกกันนั้นก็อยากจะลำขึ้นมาก็ลำได้บทสองบท ลำสนุกสนานแต่จะลำเป็นเรื่องเป็นราวลำไม่เป็นหลายคนที่ยังลำได้แต่ลำได้ แต่ลำได้เหมือนลักษณะสาธิต สนุกสนานกัน คือไม่ได้เป็นเรื่องเป็นราว คนที่อายุ 60 ปี ขึ้นไปที่ยังอยู่จะลำได้แต่รุ่น 50 (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงผู้ชม ผู้ฟังลำพวนรุ่นเก่า สรุปได้ว่าความนิยmlำพวนยังเหมือนเดิมแต่เป็นความนิยมของผู้ชมรุ่นเก่าเท่านั้น และส่วนหนึ่งของผู้ชมในกลุ่มนี้สามารถขับลำพวนเพื่อความสนุกสนานได้ด้วย

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบท ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่าในแง่ผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นเก่า ซึ่งมีอายุเฉลี่ยวัยกลางคนไปแล้ว คือ ประมาณ 50-60 ปี ขึ้นไป ยังมีความนิยมและต้องชมการขับลำพวนอยู่ และผู้ชม ผู้ฟัง กลุ่มนี้บางคนยังมีความสามารถในการขับลำพวนได้เป็นอย่างดี เพียงแต่เป็นเพียงหมอลำสมัครเล่นเท่านั้น ไม่ได้เป็นหมอลำอาชีพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของรสนิยมในการเปิดรับสื่อพื้นบ้านของผู้ชม ผู้ฟัง และรูปแบบการขับลำพวนของศิลปิน อย่างไรก็ตามในปัจจุบันหากขาดการปรับตัวและกลุ่ม ผู้ชม ผู้ฟังรุ่นเก่าเริ่มหดตัวลงก็อาจส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดของลำพวนได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าลำพวนเป็นสื่อประเภทที่มีความอนุรักษ์นิยมสูง จึงขาดการปรับตัวให้กับผู้ชม ผู้ฟัง ในปัจจุบัน ทำให้ลำพวนเข้าสู่เส้นทางการสูญหายได้มากหากยังไม่มีการแก้ปัญหาภายในตัวสื่อที่มีความตึงตัวสูงเช่นนี้ได้

4.2 ผู้ชม ผู้ฟังรุ่นใหม่

ผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นใหม่นั้นเป็นผู้ชมที่เป็นเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน และเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สืบทอดลำพวนต่อไปในอนาคต ซึ่งผู้ชม ผู้ฟัง ลำพวนในกลุ่มนี้แทบไม่มีอยู่ในปัจจุบัน ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ซึ่งกล่าวว่า “คนหนุ่มคนสาวไม่ค่อยฟัง คนชอบก็มี ไปลำแถวบ้านกล้วยคนหนุ่มคนสาวก็มาฟังเป็นบางคน คนที่ฟังรู้เรื่องก็ชอบใจ สมัยใหม่ไม่มีคนพูดพวน ฟังรู้เรื่องแต่พูดไม่ได้ไม่มีเพื่อนจะพูดเดี๋ยวนี้เด็กไม่เอา” (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นใหม่ สรุปได้ว่า เด็กและเยาวชนในปัจจุบันไม่ฟังลำพวน เพราะไม่เข้าใจภาษาพวน ไม่พูดภาษาพวน เด็กที่ฟังภาษาพวน เข้าใจและพูดภาษาได้มีจำนวนน้อย สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวนได้กล่าวถึงผู้ชม ผู้ฟังรุ่นใหม่ไว้ดังนี้

คนฟังค่อนข้างน้อยจะอยู่ฟังชั่วคราว แต่ก่อนอยู่ตลอดเดี๋ยวนี้เปลี่ยนไป เด็กๆ ไม่ค่อยมาฟัง ส่วนมากเป็นผู้ใหญ่วัยกลางคนไปแล้ว ถ้ารุ่นนี้หมดไปจะมีเหลืออยู่หรือเปล่านั้นเด็กสมัยนี้พ่อแม่พยายามให้ลูกพูดภาษากลาง ลูกผมอยู่ข้างนอกแต่กลับมาก็พูดพวน กลุ่มเค้าก็พูดพวน แต่เวลาพูดกับคนอื่นก็พูดภาษากลาง อย่างนักเรียนประถม นักเรียนมัธยม พ่อแม่อยากให้พูดภาษากลาง(สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงผู้ชม ผู้ฟังรุ่นใหม่ สรุปได้ว่า เด็กและเยาวชนพจนไม่พูดภาษาพจน เนื่องจากพ่อแม่อยากให้พูดภาษาไทยกลางมากกว่า เนื่องจากเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารภายในโรงเรียนกับเด็กกลุ่มอื่นได้อย่างสะดวก ทำให้ไม่เข้าใจคำพจนและไม่สนใจฟังคำพจน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัจจัยภายนอกที่ทำให้สถานภาพคำพจนเปลี่ยนไป ผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นใหม่ ไว้ดังนี้

เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผลกระทบมาจากความเจริญสื่อต่างๆ ที่เข้ามามันเปลี่ยน ดึงความสนใจจากคนในท้องถิ่นไป . . . คนรุ่นเก่ายังชื่นชอบ คนรุ่นใหม่มองว่ามันไม่มีอะไรลึกซึ้ง ร้องอะไร . . . แต่ยังมีเด็กบ้านหมี่ที่เค้าเรียนเรื่องดนตรียังศึกษาเรื่องนี้ไว้อยู่ เอาทำนองแคนมาศึกษาถอดออกมาเป็นตัวโน้ต . . . วิถีชีวิตเปลี่ยนเศรษฐกิจเปลี่ยน สังคมเปลี่ยน เลยเห็นว่าคำพจนล้าหลัง และความยากของตัวภาษาหรือบทร้อง ชับลำนำที่แฝงด้วยผญา คำคมคนสมัยใหม่ไม่สืบทอดภาษาพจน ไม่เรียนรู้ความลึกซึ้งของบทขับเลยทำให้เกิดความยุ่งยาก ยากที่จะสื่อภาษาใช้ภาษาลึกซึ้งเหมือนกับบทร้อยกรองของไทย เด็กสมัยนี้ก็ไม่สนใจ (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงผู้ชม ผู้ฟังรุ่นใหม่ สรุปได้ว่า เด็กและเยาวชนพจนในปัจจุบันไม่ให้ความสนใจคำพจนเพราะไม่เข้าใจภาษาพจน ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดึงความสนใจของคนให้ออกจากท้องถิ่น สำหรับในทัศนะของเยาวชนชาวไทยพวนนั้น ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “สนุกนะ ผมว่าคำพจนนี่สนุกถ้าคนฟังรู้เรื่องและเข้าใจความหมาย เพราะเหมือนกับการเล่นิทานฟังเรื่องราวต่างๆ ที่หมอลำเค้าเล่า มีเสียงแคน มันเพลิน แต่ถ้าคนฟังไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจ มันเลยไม่สนุก” (วรรณศิริ ศิริพันธุ์, สัมภาษณ์ 31 พฤษภาคม 2551) จากการสัมภาษณ์เยาวชนไทยพวนที่เป็นกลุ่มผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นใหม่ สรุปได้ว่าการเข้าใจในความหมายของภาษาพจนส่งผลต่อความสนใจในการขับคำพจนซึ่งหากเข้าใจในภาษา ก็สามารถสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน จากการฟังการขับคำพจนได้

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบต ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ และนายวรรณศิริ ศิริพันธุ์ สามารถสรุปได้ว่าในแง่ผู้ชม ผู้ฟัง รุ่นใหม่ ไม่มีความเข้าใจในภาษาพจน จึงฟังการขับคำพจนไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจความหมาย ทำให้ไม่สนใจชมคำพจน ผู้ชม ผู้ฟัง กลุ่มนี้จึงมีน้อยมากในปัจจุบัน ประกอบกับปัจจัยภายนอกอื่นๆ เช่น ความเจริญของเทคโนโลยี ทำให้ได้รับอิทธิพลจากสื่ออื่นเข้ามาดึงดูดความสนใจของเด็กไทยพวนรุ่นใหม่ไปจากการขับคำพจน อาจเนื่องมาจากการขับคำพจนเป็นพื้นบ้านที่ใช้เอกลักษณ์ด้านภาษาพจน

เป็นองค์ประกอบสำคัญ และเด่นชัดประการหนึ่ง หากผู้ฟังไม่สามารถทำความเข้าใจในความหมายของภาษาที่ใช้ได้ จึงทำให้ไม่ซาบซึ้งถึงอรรถรสตลอดจนคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่ถูกสื่อออกมาด้วยภาษาไทยพวนออกมาจากลำพวนได้ และส่งผลต่อความนิยมชมชอบในการขับลำพวนของกลุ่มผู้ฟังรุ่นใหม่

สามารถสรุปได้ว่าในกลุ่มผู้ชมลำพวนรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ นั้น มีความแตกต่างกัน เนื่องจากกลุ่มผู้ชมรุ่นเก่าซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุเลยวัยกลางคนไปแล้ว และเข้าใจภาษาพวนเป็นอย่างดี ยิ่งชื่นชอบลำพวนอยู่ดังเช่นในอดีต ซึ่งมีบางคนต้องการเรียนรู้เพื่อที่จะอนุรักษ์ไว้ แต่กลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่ซึ่งไม่เข้าใจในภาษาพวน ไม่พูดภาษาพวนจึงไม่ให้ความสนใจฟังลำพวน ทั้งนี้ผู้ชมกลุ่มหลังซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดลำพวนกลับไม่ให้ความสำคัญในลำพวนเลย

5. คุณค่าและความหมาย

การขับลำพวนซึ่งเป็นนันทนาการเพียงอย่างเดียวของชาวไทยพวน จึงทำให้การขับลำพวนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชาวไทยพวนในด้านต่างๆ เป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ วิถีชีวิตความเป็นคนพวน หรือคุณลักษณะของคนพวน ที่ถูกถ่ายทอดผ่านการขับลำพวน ในรูปแบบของคุณค่าทางวรรณศิลป์และคติสอนใจ ดังนี้

5.1 แสดงถึงจิตวิญญาณความเป็นคนพวน

ชาวไทยพวนในอำเภอบ้านหมี่ มีการใช้ลำพวนในการถ่ายทอดความเป็นตัวตน และวิถีการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์ ที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งแสดงออกถึงความเชื่อ วิถีปฏิบัติ ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

มีครูบาอาจารย์ฝึกให้เราอยากลำเป็นร้องเป็นเราก้ไปหาอาจารย์เขา ไปเรียนเราก้ ไปหาครูมีดอกไม้ธูปเทียน ไปยกครู ภาษาพวน เรียกว่า ขึ้นอ้อ กับอาจารย์อยู่ยอยู่ บ้านหมี่ใหญ่ ตายไปนานแล้ว ไปเรียนตั้งแต่ยังเด็ก ยกครูก็มีดอกไม้ มีธูปเทียน มีหวี กระจก ไปยกครูแล้วเค้าก็เขียนอ้อให้เรา อ้อหมอลำ เรียนเอาอ้อเค้ามา (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงการแสดงถึงจิตวิญญาณความเป็นคนพวนสรุปได้ว่า การขับลำพวน บ่งบอกถึงความเชื่อของคนพวนในเรื่องครูบาอาจารย์ เนื่องจากเมื่อต้องการขับลำพวน ผู้เรียนต้องแสดงความเคารพ และแสดงศรัทธาต่อครูด้วยการ “ขึ้นอ้อ” ตาม

ความเชื่อของชาวไทยพวน นอกจากนี้ผู้นำชุมชนไทยพวนยังกล่าวถึงจิตวิญญาณของคนพวนที่ถ่ายทอดผ่านลำพวนไว้ดังนี้

คนพวนใช้แคนเป็นเอกลักษณ์ของการแสดงออกถึงความสนุกสนานรำเงาเครื่องครื้นเครงไร้ขีดเสียใจ ออกมาในรูปของเสียงแคน ทำนองแคนที่เป่า เป็นดนตรีชิ้นเดียวที่อยู่ ในวิถีชีวิตของคนพวน ประกอบกับการร่ายผญา คือ คำคมที่ออกมาจากปฏิกาน ไหวพริบเป็นบททำนองสัมผัสใช้กับร้อยกรองของภาษาไทย เป็นการขับลำนำ บรรยายถึงอารมณ์ ความรู้สึก สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตต่างๆ ออกมาเป็นบทเพลงประกอบ แคน ทำนองพวน แสดงให้เห็นว่าคนพวนมีความเป็นอยู่วิถีชีวิตสงบเรียบง่าย พึ่งพา กับธรรมชาติ เศรษฐกิจพอเพียง ไม่มีความเดือดร้อน เพราะคนพวนมีภูมิปัญญาใน การสร้างทำเล ที่ทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย ใกล้แหล่งน้ำ มีอาชีพหลัก คือ ทำนา . . . โอ้ เล่าเรื่อง แคนต้องนำไปก่อนแล้ว 2-3 รอบ กว่าที่จะพูดเล่าเรื่อง ต้องระลึกถึงบุญคุณ ของสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ดลบันดาลให้ความอุดมสมบูรณ์เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนพวน เทวดา ผีฟ้า ผีแถน ตอนมาหลังได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธ ถึงจะมาเอยถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ก่อนจะพูดเรื่องราวในการขับลำนำหรือลำพวน

(ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงการแสดงถึงจิตวิญญาณความเป็นคนพวน สรุปได้ว่า การขับลำพวน เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวไทยพวนที่ผูกติดอยู่กับศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนการนับถือผีผาง เทวดา เช่น ในการขับลำพวนแต่ละครั้ง หมอลำต้องกล่าวถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ผ่านบทขับบทลำนำก่อนเสมอ นอกจากนี้ การขับลำพวนยังแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวไทยพวนนั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ อยู่ตลอดเวลา เช่น การประกอบอาชีพด้วยการทำนา ที่ต้องระลึกถึงบุญคุณของสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ดลบันดาลให้ความอุดมสมบูรณ์เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของคนพวน เทวดา ผีฟ้า ผีแถน

จากการสัมภาษณ์แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงการแสดงถึงจิตวิญญาณความเป็นคนพวน ที่ถ่ายทอดผ่านการขับลำพวนนั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการนับถือครูของศิลปิน การนับถือผีและสิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนการระลึกถึงพระพุทธรูปศาสนา

5.2 คุณค่าทางภาษาและวรรณศิลป์

การขับลำพวนถือเป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาทางด้านภาษาที่ใช้สื่อสารกันในหมู่คนพวนในอดีต ซึ่งมีการใช้ประสบการณ์นำมาผูกร้อยเป็นเรื่องราวในลักษณะ ผญาหรือคำคม

จึงทำให้ลำพวนมีคุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์ สัมผัสนอกและสัมผัสในที่ไพเราะตามการให้ คำสัมผัสของหมอลำพวน ได้กล่าวว่า “ยากตรงใช้หัว ใช้ความคิด อย่าให้หลง ให้มันคล้องจอง กันไปเป็นเรื่องเป็นราว. . .โอ่ น้อ อันสืบนิ้วพนมกรกัมกราบ นพอบนิ้ว ถวายบาท บังคม” (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงคุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์ของลำพวน สรุปได้ว่า หมอลำต้องลำให้คล้องจองกันเป็นเรื่องราว และมีสัมผัสนอกสัมผัสในเช่นเดียวกับร้อยกรอง โดยผู้นำชุมชนไทยพวนได้กล่าวถึงคุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์ ไว้ดังนี้

ลำพวนในแง่คุณค่าเป็นวรรณกรรมชั้นสูงคนที่จะลำได้ต้องมีพรสวรรค์และพรแสวง ด้วยที่เรียกว่าวรรณกรรมชั้นสูงการนำเอาประโยค ความหมายมาประสานกัน ถ้าเป็น ลำพวนแบบเป็นเรื่องมีการเล่าเรื่องเหมือนเล่นนิยายเป็นเรื่องไป แต่ถ้าเป็นลำพวน สม่ครเล่นจะเป็นกลอนสั้นๆ ร้องประสานกัน ร้องทักทายกัน เป็นแบบชาวบ้าน คนแก่ ทุกคนจะลำได้...ลำพวนต้องมีการฝึก ทำนองซ้ำๆ ส่วนมากไม่มีทำนองตายตัว ใช้ สัมผัสอักษร สัมผัสวรรค เหมือนกลอนแปด แต่มีการค้นหาเรื่องที่ต้องการเล่าว่า วัตถุประสงค์จะเอาอะไร ดังนั้น การสัมผัสไม่ตายตัว (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์ของลำพวน สรุปได้ว่าลำพวนเป็นวรรณกรรมชั้นสูงที่นำเอาประโยคและความหมายมาประสานกัน มีสัมผัสอักษร คล้ายกลอนแปดแต่ไม่ตายตัว โดยผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงคุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์ของลำพวนไว้เช่นกัน ดังนี้

เราจะต้องรณรงค์เรื่องนี้ให้เห็นความสำคัญว่าลำพวนเป็นนันทนาการชั้นสูงของ คนพวนเป็นศาสตร์เฉพาะที่มีความลึกซึ้งทั้งในด้านการแสดงออกอารมณ์ คำที่ขับ ลำนำมามีความหมายทั้งนั้น คุณค่าในภาษาศิลป์ บทขับลำ กับท่วงทำนองที่เป็น เอกลักษณ์โดดเด่น ถ้าคนไหนเข้าใจอย่างลึกซึ้งจะเกิดอารมณ์ร่วม คนที่เข้าใจ สามารถนั่งฟังได้ตั้งแต่หัวค่ำยันสว่าง นี่เป็นเสน่ห์ของลำพวน บางครั้งบอกว่าหมอลำพวนมีผีสิง เล่นของ คนติด พอรู้ว่ามีหมอลำก็จะตามไปฟัง. . .หมอลำยิ่งแก่ยิ่งมีคน ติด ติดในเสียงขับลำ ทำนอง เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง ถ้าได้มีการชื่นครู่ชื่นอ้อ ขณะที่คน นั่งฟังติดเสน่ห์หมอลำ มีอิทธิพลต่อคนพวน (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์ของลำพวนสรุปได้ว่า ลำพวนเป็นสื่อพื้นบ้านที่แสดงถึงความลึกซึ้งในอารมณ์และความหมาย มีคุณค่าในด้านภาษาที่เป็นเอกลักษณ์

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่าคุณค่าทาง ภาษาและวรรณศิลป์ของลำพวนนั้น อยู่ที่ความคล้องจองเป็นเรื่องราว และมีสัมผัสภายในบทกลอนลำ ตลอดจนความหมายที่สามารถแสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึกของเรื่องราวที่หมอลำได้ขับออกมาทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย และสิ่งสำคัญคือการใช้ภาษาไทยพวนในการขับลำนำ

5.3 คติสอนใจ

ในเนื้อหาของลำพวนนั้นมีการสอดแทรกความรู้และคติสอนใจในการดำเนินชีวิตให้กับลูกหลานไทยพวนร่วมอยู่ด้วยเสมอ ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ได้กล่าวว่า “ถ้างานบวชเราก็ลำประวัติงานบวช ถ้างานแต่งงานก็ลำเรื่องงานแต่ง ไม่ใช่ลำเรื่องอะไรก็ได้งานกลืนก็ลำเรื่องทอดกฐิน ต้องมีความรู้เกี่ยวกับงานต่างๆ เราก็ฟังมาจากคนอื่นบ้างประติษฐ์เอาบ้าง” (สมบัติ ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ ถึงคติสอนใจจากลำพวนนั้น สรุปได้ว่าจากการที่หมอลำพวนต้องเปลี่ยนเนื้อหาในการลำเพื่อให้เข้ากับงานนั้น เป็นการให้ความรู้และเป็นการย้ำเตือนถึงความสำคัญของงานที่จัดขึ้น ซึ่งถือเป็นการสอดแทรกคติเตือนใจและให้การศึกษาแก่ผู้ฟังไปในตัว สำหรับผู้นำชุมชนไทยพวน ได้กล่าวถึงคติสอนใจจากลำพวน ไว้ดังนี้

ส่วนใหญ่จะลำเป็นเรื่อง เกี่ยวกับงานว่างานเกี่ยวกับอะไร วัฒนธรรมอันหนึ่งของคนพวนสมัยก่อนกล่าวว่าพวนมีความฉลาดจะฝากคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้ในกลอนหมอลำ ถ้าเป็นวัตถุโบราณสถานจะถูกทำลายไป แต่ถ้ากลอนหมอลำก็จะสอนไว้สืบต่อกันมา ยกตัวอย่างเช่น ลำสอนสามีภรรยาปฏิบัติตนอย่างไร คนมาอยู่วัด เรื่องเกี่ยวกับวัดห้ามอะไร ที่เค้าเรียกว่า “ขะลำสอน” มีการลำสอน เป็นความลึกซึ้งของคนพวนโบราณ ที่ฝากเรื่องนี้ไว้กับกลอนหมอลำ บางทีประวัติศาสตร์พวนก็ฝากไว้กับคำกลอนหมอลำ (สมคิด จุมทอง, สัมภาษณ์, 9 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ถึงคติสอนใจจากลำพวนนั้น สรุปได้ว่าคนพวนมีกลวิธีในสอดแทรกคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ไว้กับกลอนหมอลำ และมีการสอนวิถีปฏิบัติที่ดีงามของไทยพวนไว้กับกลอนหมอลำพวนซึ่งเรียกว่า “ขะลำสอน” เช่น สอนการ

ครองคู่ สอนวิธีปฏิบัติของชาวพุทธ เป็นต้น ส่วนผู้นำชุมชนไทยพวนอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึง คติสอนใจจากลำพวน ไว้ดังนี้

ลำพวนกว่าจะขึ้น โอ่ เล่าเรื่อง แคนต้องนำไปก่อนแล้ว 2-3 รอบ กว่าจะพูดเล่าเรื่อง ต้องระลึกถึงบุญคุณของสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่ดลบันดาลให้ความอุดมสมบูรณ์เกิดขึ้น ในวิถีชีวิตของคนพวน เทวดา ผีฟ้า ผีแถน ตอนมาหลังได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธ ถึงจะมาเหยยถึงคุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก่อนจะพูดเรื่องราวในการขับลำนำหรือ ลำพวน . . .เนื้อเรื่องไม่ตายตัว เค้าจะจำเป็นภูมิปัญญา เช่นนิทานเก่า เรื่องเล่าอิงพุทธ ศาสนาจากหนังสือผูกโบราณ จะจำไว้ แล้วมาเล่า ถ่ายทอดต่อจ้จากครูเก่าเล่าให้ฟัง เช่น ขุนฉุนนางอ้าว ผาแดงนางไอ่ อิงอยู่ในพุทธศาสนา มีทั้งเรื่องเล่านิทาน อิงพุทธ ศาสนา เพราะเป็นอิทธิพลจากศาสนาพุทธเข้ามา (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์อาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงคติสอนใจจากลำพวนนั้น สรุปได้ว่า เนื้อหาในการลำมีการระลึกถึงบุญคุณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ที่เชื่อว่ามีอิทธิพลต่อการ ดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา และข้อคิดคติเตือนใจจากนิทานพื้นบ้าน

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบัติ ศรีสุพรรณ อาจารย์สมคิด จุมทอง และอาจารย์ ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่าลำพวนมีการสอดแทรกคติสอนใจไว้ในกลอนลำซึ่ง ประกอบด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับงานที่หมอลำไปแสดง เช่น ความรู้เกี่ยวกับงานบวช งานกฐิน การให้ความรู้ผ่านนิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องเล่าอิงพระพุทธรศาสนา เช่น เรื่องขุนฉุนนางอ้าว ผาแดงนางไอ่ รวมทั้งคติและข้อคิดเตือนใจในชีวิตประจำวัน เช่น ขะลำสอนเรื่องการครองเรือน ขะลำสอน การปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ตลอดจนระลึกถึงบุญคุณของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่ส่งผลต่อการ ดำเนินชีวิต เป็นต้น

5.4 คุณค่าด้านอัตลักษณ์ของคนพวน

อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของชาวไทยพวนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งอัตลักษณ์ของชาวไทยพวนที่ถูกถ่ายทอดผ่านลำพวน ทำให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ กับชาวไทยพวนในท้องถิ่นอื่นๆ ถึงแม้ไม่ได้แตกต่างอย่างสิ้นเชิงแต่อาจมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันหรือมีลักษณะร่วมกันบางประการ ตามการให้คำสัมภาษณ์ของหมอลำพวน ดังนี้

มีหมอลำปราจีน หมอลำหาดเสี้ยว หมอลำสิงห์บุรี มาหลายบ้านมาลำแข่งมาประกวดกัน แต่ละที่ลำต่างกันลำไม่เหมือนบ้านพวนของเรา คำลำพวนแต่เหนือๆ ลำเหมือนออกทางลาว ยายไปประกวดมาได้ที่ 1 ได้ถ้วยมา สำเนียงไม่เหมือนกัน สำเนียงไม่เหมือนกัน ทำนองแคนก็ไปด้วยกัน หมอลำหาดเสี้ยวก็ไม่เหมือนเรา แต่คำก็ว่าของเค้าลำพวน แต่ทำนองไม่เหมือนกัน บ้านหมี่นี่พวนแท้ๆ (สมบท ศรีสุพรรณ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์แม่สมบท ศรีสุพรรณ ถึงคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของคนพวนจากลำพวนนั้น สรุปได้ว่า ภายในกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวไทยพวนด้วยกันเอง แต่มีถิ่นฐานที่อยู่และการตั้งรกรากอยู่คนละแห่งกัน ทำให้มีอัตลักษณ์ของความเป็นคนพวนที่แตกต่างกันไปด้วย ซึ่งสามารถสะท้อนมาจากสำเนียงของการขับลำพวนที่มีความหลากหลายออกไปตามถิ่นฐาน ส่วนผู้นำชุมชนชาวไทยพวน ได้กล่าวถึงคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของคนพวนจากลำพวนไว้ว่า “ลำพวนแสดงถึงความเป็นคนพวนได้ชัดเจนทั้งภาษาเป็นการละเล่น ในทางนันทนาการ ความสนุกสนานรื่นเริงเพียงหนึ่งเดียวของพวนที่มีรูปแบบชัดเจนเป็นการขับลำนำกับเป่าแคนทำนองพวนเป็นนันทนาการอย่างเดียว” (ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2551) จากการสัมภาษณ์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ ถึงคุณค่าด้านอัตลักษณ์ของคนพวนจากลำพวนนั้น สรุปได้ว่า ลำพวนเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนพวน ไม่ว่าจะเป็ภาษา และลักษณะนิสัย

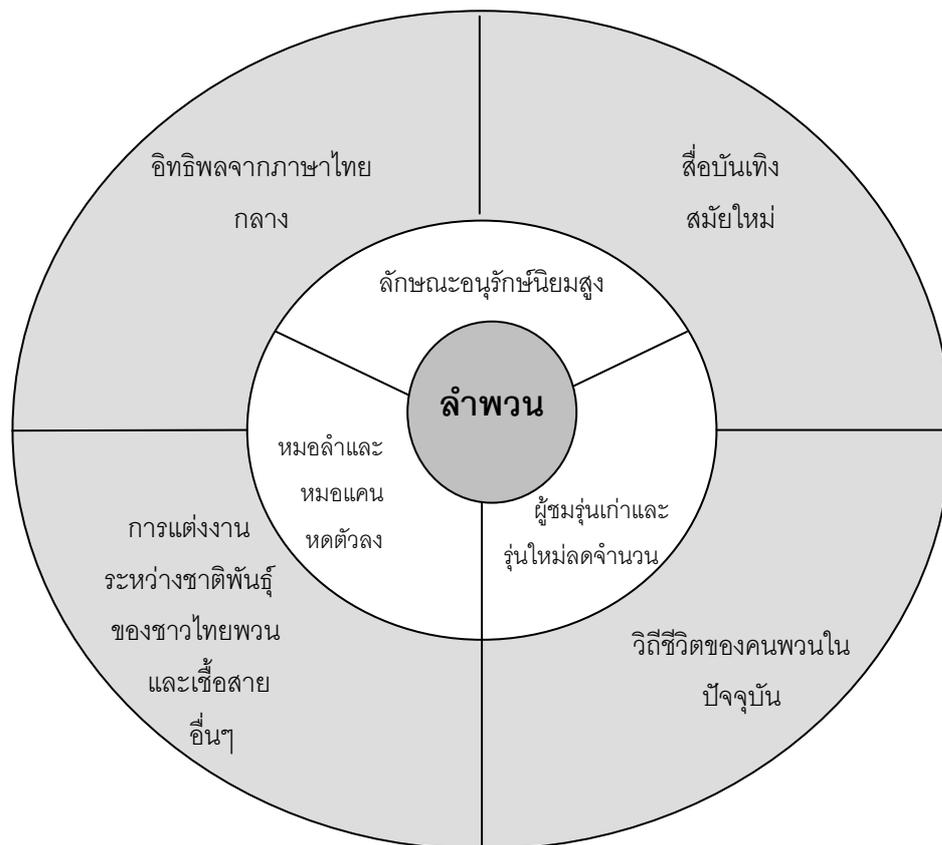
ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ แม่สมบท ศรีสุพรรณ และอาจารย์ชินบัญญัติ สุคันธวิภาติ สามารถสรุปได้ว่าลำพวนสามารถแสดงถึงอัตลักษณ์ร่วมของคนพวนที่มีความคล้ายคลึงกันและสามารถบ่งบอกได้ถึงความเป็นคนพวนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ว่าเหมือนหรือแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นอย่างไร และในขณะเดียวกันลำพวนยังบ่งบอกถึงความแตกต่างระหว่างคนพวนด้วยกันเองที่อาศัยอยู่ต่างท้องถิ่นกันได้อีกด้วยว่า เป็นคนไทยพวนจากท้องถิ่นใดของประเทศไทย

จากการวิเคราะห์คุณลักษณะของลำพวน อำเภอบ้านหมี่ ตามองค์ประกอบด้านการศึกษา และด้านคุณค่าและความหมาย ทำให้เห็นถึงรายละเอียด ตลอดจนสถานภาพขององค์ประกอบต่างๆ ในภาพรวมที่มีอยู่ในอดีตและดำเนินมาจนถึงปัจจุบันว่าในขณะนี้ ลำพวนมีคุณลักษณะอย่างไร ซึ่งพบว่ามีคุณลักษณะหลายประการที่ส่งสัญญาณว่ากำลังมีปัญหาหรือชะตากรรมที่ไม่ดีนัก เช่น ตัวหมอลำและหมอแคนอาชีพ ที่พบว่าในปัจจุบัน อำเภอบ้านหมี่เหลือหมอลำและหมอแคน เพียงประเภทละ 1 คน ซึ่งขณะนี้ก็มีอายุเลย 80 ปี แล้ว แต่อย่างไรก็ดีพบว่า ยังมีเหลือหมอลำและหมอแคนสมัครเล่นประจำอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ บ้างเช่นกัน หรือแม้แต่ผู้ชมหรือผู้ดูรุ่นใหม่ที่มีการหดตัวเป็นอย่างมาก ซึ่งหมายความว่าเด็กและเยาวชนไทยพวนใน

ปัจจุบัน ไม่สนใจการขับลำพวน ทั้งในฐานะผู้ชมและผู้สืบทอด ลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอนาคตและเส้นทางของลำพวน ได้ว่าอาจกำลังเดินเข้าสู่ภาวะการสูญหาย ดังนั้น จากการศึกษาในบทนี้ทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นถึงข้อจำกัดภายในบางอย่างของลำพวน และปัจจัยกระทบจากภายนอกที่ส่งผลให้ลำพวนมีสถานภาพเปลี่ยนไป ดังนั้น ในบทต่อไปผู้ศึกษาจะได้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพการเปลี่ยนแปลงและคงอยู่ของลำพวน เพื่อชี้ให้เห็นชัดขึ้นว่าสถานภาพของลำพวนในอดีตแตกต่างจากลำพวนในปัจจุบันอย่างไร และมีอะไรที่คงอยู่ อะไรที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในเบื้องต้นพบว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 5.5

แสดงปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อสถานภาพของลำพวน

จากแผนภาพที่ 5.5 แสดงให้เห็นถึงปัจจัยจากทั้งภายในและภายนอกของลำพวนที่ส่งผลต่อปัญหาของลำพวนที่สำคัญได้ 7 ประการ โดยเป็นปัจจัยภายใน 3 ประการ ได้แก่ สื่อพื้นบ้านลำพวนมีลักษณะอนุรักษ์นิยมสูง คือ เป็นสื่อที่มีการปรับตัวได้ยากภายใต้บริบทสังคมปัจจุบัน หมอลำและหมอแคนเริ่มลดจำนวนลง โดยเฉพาะหมอลำอาชีพและหมอแคนอาชีพใน

อำเภอบ้านหมี่ ที่ยังมีชีวิตอยู่เพียงอย่างละ 1 ท่าน ประกอบกับไม่มีการสร้างหมอลำรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทน และปัจจัยภายในอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ชมทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ลดจำนวนลง ไม่ได้รับความนิยมอย่างเช่นในอดีต

สำหรับปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อปัญหาของลำพวนที่สำคัญมี 4 ประการ ได้แก่ อิทธิพลด้านภาษา ซึ่งในปัจจุบันชาวไทยพวนมีการส่งลูกหลานเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จึงทำให้มีการใช้ภาษาไทยกลางมากกว่าภาษาไทยพวน จึงส่งผลต่อทักษะและความเข้าใจต่อการฟังลำพวน และการขับลำพวนของชาวไทยพวนในปัจจุบัน และปัจจัยภายนอกประการที่สอง คือ การเกิดสื่อบันเทิงสมัยใหม่ขึ้น ทำให้ชาวไทยพวนมีทางเลือกในการเปิดรับสื่ออื่นๆ มากขึ้น และเป็นสื่อบันเทิงที่อยู่ในความนิยมของชาวไทยพวนและผู้คนทั่วไปในสังคม ส่วนปัจจัยประการที่สาม คือ การแต่งงานระหว่างชาติพันธุ์ของชาวไทยพวน และเชื้อสายอื่นๆ ซึ่งส่งผลต่อการถูกกลืน และการผสมผสานทางวัฒนธรรม ทำให้ชาวไทยพวนมีความสนใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนลดลง เนื่องจากมีสมาชิกที่มีชาติพันธุ์อื่นๆ รวมอยู่ในครอบครัวด้วย และปัจจัยภายนอกประการสุดท้าย ที่ส่งผลต่อปัญหาของลำพวน คือ วิถีชีวิตของคนพวนในปัจจุบันที่เปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนา ทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตและการสร้างสุนทรียะหรือนันทนาการต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย

จากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่กล่าวมาแล้วนั้น ได้สะท้อนถึงจุดอ่อนจากคุณลักษณะของลำพวน และส่งผลต่อสถานภาพของลำพวนในปัจจุบันทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้ลำพวนมีแนวโน้มเข้าสู่เส้นทางการสูญหายได้ หากยังไม่ได้รับการสืบทอดหรือปรับประยุกต์ให้เข้ากับสภาพในปัจจุบัน